

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi

Psykologprogrammet

Upplevelser av empowerment

- En kvalitativ studie med deltagare från ett empowerment-projekt för personer i arbetslöshet

Fredric Malmros

Jenny Persson

Psykologexamensuppsats HT 2012

Handledare: Per Johnsson

Examinator: Karin Stjernqvist

Abstract

The aim of this study was to investigate perceptions and experiences of empowerment among individuals taking part in an empowerment project for people being unemployed. Semistructured interviews were conducted with ten people and analyzed through the usage of thematic analysis. The analysis resulted in ten themes: definition of the concept empowerment, the meaning of empowerment in the present project, equality between participants and staff, appreciation and encouragement, to make one's voice heard, to find one's place, economy, the importance of social interaction, responsibility and initiative, and self-worth. The analysis revealed that empowerment as a concept can have many different meanings for participants in an empowerment project. The results are discussed in relation to psychological theory, such as sense of coherence, humanistic motivational theories and locus of control. Implications for future research are presented.

Key words: empowerment, unemployment, thematic analysis

Sammanfattning

Denna studies syfte var att undersöka upplevelser av empowerment hos deltagare i ett empowerment-projekt för personer i arbetslöshet. Semistrukturerade intervjuer genomfördes med tio personer och intervjumaterialet bearbetades genom tematisk analys. Resultatet bildade tio teman: definition av begreppet empowerment, innebörd av empowerment i projektet, likvärdighet mellan deltagare och arbetsledare, uppskattning och uppmuntran, att göra sin röst hörd, att hitta sin plats, ekonomi, vikten av social samvaro, ansvarstagande och egna initiativ, samt egenvärde. I analysen framkom att empowerment kan ha många olika innebörder för deltagare i ett empowerment-projekt. Resultaten diskuteras i relation till psykologisk teori, exempelvis KASAM, humanistiska motivationsteorier och locus of control. Implikationer för framtida forskning presenteras.

Nyckelord: empowerment, egenmakt, arbetslöshet, tematisk analys

Tack!

Författarna vill rikta ett stort tack till i första hand de respondenter som valt att delta i studien och därmed dela med sig av sina personliga erfarenheter och upplevelser. Det är tack vare er som denna studie kunnat genomföras. Tack också till personalen inom projektet som varit välkomnande och givit möjlighet för intervjuerna. Slutligen riktas ett stort tack till Per Johnsson som har handlett arbetet med denna examensuppsats.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Teori	2
<i>Defintioner av begreppet empowerment</i>	2
<i>Empowerment som motmakt</i>	6
<i>Empowerment i ett marknadsperspektiv</i>	7
<i>Empowerment som terapi eller folkhälsomfrämjande</i>	8
<i>Ett kritiskt perspektiv på empowerment</i>	9
<i>Närliggande teorier och begrepp</i>	9
<i>Senaare forskning om empowerment</i>	12
Syfte	13
Metod	14
<i>Beskrivning av projektet</i>	15
<i>Deltagare</i>	16
<i>Material</i>	17
<i>Procedur</i>	17
<i>Datainsamling</i>	17
<i>Tematisk analys</i>	18
<i>Analysförfarande</i>	18
Resultat	21
<i>Definition av begreppet empowerment</i>	21
<i>Innebörd av empowerment i projektet</i>	23
<i>Likvärdighet mellan deltagare och arbetsledare</i>	24
<i>Uppskattning och uppmuntran</i>	25
<i>Att göra sin röst hörd</i>	25
<i>Att hitta sin plats</i>	27
<i>Ekonomi</i>	29
<i>Vikten av social samvaro</i>	31
<i>Ansvarstagande och egna initiativ</i>	32
<i>Egenvärde</i>	34
Diskussion	35

<i>Resultatdiskussion</i>	35
<i>Definition av begreppet empowerment</i>	36
<i>Innebörd av empowerment i projektet</i>	36
<i>Likvärdighet mellan deltagare och arbetsledare</i>	37
<i>Uppskattning och uppmuntran</i>	38
<i>Att göra sin röst hörd</i>	38
<i>Att hitta sin plats</i>	39
<i>Ekonomi</i>	40
<i>Vikten av social samvaro</i>	40
<i>Ansvarstagande och egna initiativ</i>	41
<i>Egenvärde</i>	44
<i>Övergripande diskussion om temana</i>	45
<i>Slutsatser</i>	47
<i>Metoddiskussion</i>	48
<i>Metodval</i>	48
<i>Semistrukturerade intervjuer</i>	49
<i>Analysförfarande</i>	51
<i>Studiens tillförlitlighet</i>	52
<i>Etiska ställningstaganden</i>	53
<i>Implikationer för framtida forskning</i>	55
Referenser	57
Bilaga 1	I
Bilaga 2	II

I spåren av en global ekonomisk kris har arbetslösheten ökat. Andelen arbetslösa i Sverige i september 2012 var 7,4 procent, vilket var en ökning med 0,6 procentenheter jämfört med samma period året innan. Av dessa är 35 procent långtidsarbetslösa, vilket innebär att de har varit arbetslösa i minst sex månader. Ungdomsarbetslösheten i Sverige är stor; för ungdomar i åldern 20 till 24 år uppgår arbetslösheten till 17,6 procent. Den outnyttjade arbetskraften - en grupp bestående av arbetslösa, undersysselsatta och latent arbetssökande - uppgick vid samma tidpunkt till 29 procent (SCB, 2012).

I ett samhälle där många människor står utanför arbetsmarknaden (SCB, 2012), nämns ofta att det behövs initiativ för att öka sysselsättningsgraden. Frågan om hur man bäst hanterat arbetslösheten i Sverige är föremål för debatt. Många olika initiativ har tagits för att försöka lösa problemen men ändå fortsätter arbetslösheten att öka, och många människor befinner sig idag i olika arbetsmarknadsåtgärder (SCB, 2012). Att problemen består kan bero på att lösningen handlar om betydligt mer än enbart arbete och sysselsättning. Ett begrepp som allt oftare dyker upp i dessa sammanhang är *empowerment*, vilket ibland utgör ett inslag i arbetsmarknadsåtgärder (<http://www.esf.se>). Det kan beskrivas som en process genom vilken en individ eller grupp ökar sin makt, styrka, kunskap eller förmåga på områden som ger ökad kontroll över den egna tillvaron (Askheim, 2007; Tengland, 2008).

Europeiska socialfonden (ESF) är EU:s viktigaste verktyg för att skapa fler och bättre jobb i Europa. Målet är att minska skillnader i välbefinnande och levnadsstandard mellan EU:s medlemsländer. ESF ger finansiellt stöd till projekt som har motsvarande mål. Med syftet att minska klyftor mellan samhällsgrupper avser dessa projekt verka för ett inkluderande samhällsklimat och en arbetsmarknad med mångfald (<http://www.esf.se>).

Empowerment är ett begrepp som har använts i vitt skilda sammanhang sedan det populariserades under 1970-talet. Begreppet användes ursprungligen i relation till utsatta gruppers frigörelse, såsom fattiga i Brasilien på 1950- och 60-talen (Freire, 1972), svarta i 1950-, 60- och 70-talens USA (Solomon, 1976), och kvinnor som har exkluderats från högre utbildning i USA (Solomon, 1985). Det har därefter använts i sammanhang som sträcker sig från personlig assistans för funktionshindrade (Rønning, 2007) till att öka vårdanställdas medbestämmande (se t.ex. Anderson et al., 2010) till ledarskapsutveckling (Pitts, 2005). Genom att begreppet har

använts i olika syften av grupper med skilda intressen så har betydelsen av begreppet urholkats. En risk med det är att projekt som har empowerment som ledord kan ha skilda syften som uppfattas olika av olika aktörer i projekten, till exempel mellan deltagare och ledning. Författarna till den aktuella studien anser att det är viktigt att de personer som befinner sig i ett projekt som syftar till att öka empowerment hos dem, själva får uttrycka hur de ser på empowerment och på vad det kan innebära i praktiken. Det är därför avsikten med den här undersökningen.

Teori

Empowerment har blivit ett modeord som har använts och används i många sammanhang och på olika nivåer; både på samhällsnivå, inom organisationer, i relation till utsatta grupper och med individer (Braithwaite, 2000), och inom både offentlig och privat sektor (Pitts, 2005). Svenska översättningar som har föreslagits för begreppet empowerment är egenmakt (Carlberg, 2006), vardagsmakt, maktmobilisering eller självförstärkning (Bing, 2003), respektive bemästrande, myndiggörande eller stärkande (Askheim, 2007). Dessa översättningar tar fasta på olika perspektiv på empowerment. I begreppen egenmakt, vardagsmakt, maktmobilisering samt stärkande och självförstärkning framgår att makt respektive styrka är den översättning av ordet *power* som åsyftas. Trägårdh (2000) skriver att empowerment har blivit i princip synonymt med begreppet *självförverkligande*. Det är svårt att hitta en svensk översättning som fångar in hela betydelsen i begreppet empowerment och således används ofta det engelska ordet även i svenska sammanhang. Något som är avgörande för hur ordet översätts är i vilket sammanhang det används (se t.ex. Shields, 1995).

Nedan beskrivs olika definitioner av och perspektiv på begreppet. Presenterade perspektiv bildar fyra huvudkategorier: *empowerment som motmakt*, *empowerment i ett marknadsperspektiv*, *empowerment som terapi* och empowerment som *liberal styrningsstrategi*, perspektiv vilka utgår ifrån den indelning som Askheim (2007) gör. Först presenteras olika definitioner av begreppet.

Defintioner av begreppet empowerment

I ordet empowerment ingår ordstammen *power* som härstammar från det gamla franska ordet *poeir*, som i sin tur är en variant av latinets *posse* som betyder 'be able' på engelska (Oxford Dictionary of English, 2010), och på svenska kan översättas med 'kunna'. I Oxford Dictionary of English (2010) presenteras flera definitioner av ordet power beroende på användningsområde, varav två definitioner lyder: "the ability or capacity to do something or act in a particular way" respektive "the capacity or ability to direct or influence the behaviour of others or the course of events". Där framkommer förmåga eller kapacitet som centralt i begreppet. I andra definitioner som presenteras i samma verk framkommer kraft, makt eller styrka som möjliga synonymer. Empowerment syftar således på en ökning av kraft, makt, styrka, förmåga eller kapacitet.

Empowerment kan betraktas antingen som en process eller som målet med processen (se t.ex. Braithwaite, 2000). Rappaport (1987) diskuterar empowerment som en process, där målet kan vara något annat. I Oxford Dictionary of English (2010) lyder definitionen (av *empower*): "give (someone) the authority or power to do something / make (someone) stronger and more confident, especially in controlling their life and claiming their rights". Även där syftar begreppet således snarare på processen än på målet, och empowerment är något som ges från någon till någon annan. Empowerment har också definierats som "an interactive process through which less powerful people experience personal and social change, enabling them to achieve influence over the organisations and institutions which affect their lives, and the communities in which they live" (O'Brien & Whitmore, 1989, refererat i Syed, 2010, s. 286). Även i den definitionen framstår empowerment som något som ges från en part till en annan part. Bing (2003) beskriver begreppet som en process som bryter vanmakt till vardagsmakt, och som nära besläktat med självhjälp (Bing, 2003). I Nationalencyklopedin (2012) beskrivs empowerment som något smalare, som en "princip som tillämpas i feministisk terapi och undervisning för att stärka individens möjlighet att bli mer självständig, kunna formulera sina egna mål och ta makt över sitt eget liv".

Tengland (2008) har skrivit en artikel med syftet att definiera empowerment, där han gör en konceptuell analys för att noggrant utröna vilken definition som bäst ringar in begreppet utan

att vara vare sig för inkluderande eller för exkluderande. Han började med att angripa hur empowerment som mål kan definieras:

Three general goals are often stated: first, that empowerment should consist in, or lead to, an increase in the *control of the individual's (group's or community's) own health*; second, that it should consist in, or lead to, an increase in the individual's *ability to control her life*; and third, that it should consist in, or lead to, an increase in the ability to *change the world*. (Tengland, 2008, s. 80)

Tengland problematiserar själv det sistnämnda målet "change the world", för att det är för vagt. Han lägger fram åsikten att målet som handlar om kontroll över hälsan är för smalt eftersom det slår fast vad som är viktigt att uppnå medan målet med empowerment borde vara att individen själv bestämmer detta, men han påpekar att hälsa som mål kan vara rimligt i verksamheter som uttalat arbetar med att just förbättra personers hälsa. Att kontrollera sitt eget liv däremot är en bra utgångspunkt för att ringa in hur empowerment borde definieras. Han beskriver vidare att empowerment som mål har definierats som eller associerats med både kunskap, medvetandehöjande, utveckling av färdigheter, självkänsla, självförtroende, *self-efficacy*, förmåga, autonomi och frihet. Hans slutsats efter att ha analyserat innebörden av olika definitioner av empowerment, utifrån utgångspunkten att en definition vare sig får vara för inkluderande eller för exkluderande, är att följande definition är att föredra:

A change (internal or external to the person) is an increase in empowerment if (if and only if) it is an increase in the person's control over the determinants of her quality of life, through (necessarily) an increase in either health (e.g., through self-confidence, self-esteem, self-efficacy, autonomy), or knowledge (self-knowledge, consciousness raising, skills development, competence), or freedom (negative or positive). (Tengland, 2008, s. 90)

Empowerment som process skall alltså inbegripa en ökning i antingen hälsa eller kunskap eller frihet. Vidare försöker Tengland definiera empowerment som en process mellan två parter, och han anser att följande definition bäst beskriver detta:

A person (or group) A acts towards (in relation to) another person (or group) B in order to support B in gaining better control over (some of) the determinants (those relevant for the situation or profession) of her (quality of) life and this acting of A towards B necessarily involves a minimizing of A's own 'power' (or influence) over B with regard to goal/problem formulation, decision-making and acting, and B seizes (at least) some control over this situation or process (goal/problem formulation, decision-making and acting). (Tengland, 2008, ss. 92-93)

Empowerment som en process mellan två parter innebär alltså nödvändigtvis att den ena parten minskar sin makt över den andra parten, enligt denna definition. Slutligen adderar Tengland innehållet i definition två till innehållet i definition ett, så att empowerment kan definieras både som process och som mål:

We achieve empowerment (in a combined sense) when a person (or group) A acts towards (in relation to) another person (or group) B in order to support B (by creating the opportunity and environment, and giving 'expertise' support) in gaining better control over (some of) the determinants (those relevant for the situation or profession) of her (quality of) life through (necessarily) an increase in B's knowledge (self-knowledge, consciousness raising, skills development, or competence), or health (e.g., autonomy, self-confidence, self-efficacy, or self-esteem) or freedom (positive and negative), and this acting of A towards B involves minimizing A's own 'power' (or influence) over B with regard to goal/problem formulation, decision-making and acting, and B seizes (at least) some control over this situation or process (goal/problem formulation, decision-making and acting). (Tengland, 2008, s. 93)

Nedan följer fyra perspektiv som kan länkas till olika definitioner av empowerment. Gemensamt för de olika perspektiven är synsättet att människor vet och vill sitt eget bästa och är kapabla att förändra sin situation, om rätt förutsättningar finns.

Empowerment som motmakt

Ett perspektiv på empowerment som innefattar både kraft, styrka, makt, förmåga, hälsa, kunskap och frihet är motmaktsperspektivet, som brukar spåras till den brasilianske pedagogen Paulo Freire. Empowerment i en bredare mening spåras också tillbaka till Freire (se t.ex. Askheim, 2007). Freires verk, däribland *Pedagogik för förtryckta* (1972) och *Utbildning för befrielse* (1975), har varit en viktig inspirationskälla för empowerment i allmänhet och för motmaktsperspektivet i synnerhet. Det senare utgörs av sociala rörelser där en mobilisering för gemensamt tillskansande av makt äger rum. En grundtanke inom motmaktsperspektivet är att människor som befinner sig i en utsatt situation kan hållas kvar där genom okunskap och apati, genom att de saknar möjligheter att utveckla ett kritiskt medvetande och tillskansa sig de kunskaper som behövs för att ta sig ur ett låst läge, enligt Askheim (2007). Askheim beskriver i samma verk att botemedlet mot förtrycket, enligt detta perspektiv, är att skaffa kunskap om dess orsaker och att genom en ökad medvetenhet skapa ett större handlingsutrymme. Freire (1972) lade stor vikt vid ett sådant medvetandegörande och beskrev detta som "undervisning i att uppfatta sociala, politiska och ekonomiska motsättningar och att bekämpa de sidor av förtrycket som skapar förtryck" (s. 13). Han hävdade i samma verk att de förtryckta är sina egna förtryckare när de accepterar, eller internaliserar, förtryckarnas verklighetsuppfattning. De behöver i stället bilda en egen verklighetsuppfattning och utifrån denna agera för att förändra sin tillvaro. Freire och många efter honom har sett kollektivet som den enhet där detta ska äga rum; de människor som har liknande upplevelser av förtryck ska dela med sig av dessa upplevelser till varandra och låta upplevelserna ligga till grund för kollektiv handling, vilken ska organiseras nedifrån. Detta förfarande har bland annat adopterats av feministiska rörelser som har betonat att "det politiska är privat" och att kvinnor ska dela med sig av sina upplevelser till varandra för att med systemskapet som grund föra en gemensam kamp (Gemzöe, 2008). Ett synsätt är att gemensamt handlande *är* motmakt, genom att leda ut ur vanmakt och passivitet (Askheim, 2007). Freire

själv försökte på ett konkret sätt hjälpa fattiga lantarbetare i Brasilien genom att lära dem läsa, så att de hade bättre förutsättningar för att tillskansa sig kunskaper och förändra sin situation. Han var noga med att man inte ska "mata" de fattiga med de rikas kunskaper, eftersom de fattiga själva ska definiera sin verklighet (Rodhe, 1975). Freire använde inte själv begreppet empowerment även om han ofta betraktas som en förgrundsgestalt på ämnet; i stället har Barbara Solomon varit betydande för begreppets popularisering genom verket *Black empowerment* (1976). Till skillnad från Freire (1972; 1975) så använder hon begreppet frekvent när hon skriver om frigörelse. Andemeningen i det de två författarna skriver om är samma sak: utsatta gruppers frigörelse från förtryck.

Exempel på rörelser som kan anses stå för ett motmaktperspektiv på empowerment är feministiska rörelser (Solomon, 1985), gayrörelsen och HBTQ-rörelsen (Ambjörnsson, 2006), medborgarrättsrörelsen (Solomon, 1976), arbetarrörelsen, handikapporganisationer och psykradikala rörelser (Askheim, 2007). I Sverige började begreppet egenmakt användas som en motsats till vanmakt av SSU (Socialdemokratiska ungdomsförbundet) på 1990-talet, men fick inget större genomslag, och begreppet empowerment lanserades sedan på nytt från den politiska högern i slutet på 1990-talet (Askheim, 2007).

Begreppet empowerment har således från början varit förknippat med utsatta gruppers kollektiva kamp för rättigheter. Detta perspektiv kan anses leva kvar, men parallellt med flera andra perspektiv.

Empowerment i ett marknadsperspektiv

Till skillnad från i motmaktperspektivet, där empowerment syftar på en kollektiv aktivitet, har begreppet i marknadsperspektivet ett individfokus. Grunden för empowerment är den fria individen och dennes individuella mål. Empowerment syftar till att individen ska få vara autonom och själv kunna välja de vägar som hjälper denne att nå sina mål. Askheim (2007) skriver att empowerment har blivit ett högerpolitiskt slagord i USA och Storbritannien, och att begreppet där syftar på individens, det vill säga tjänstemottagarens, rätt att fatta egna beslut kring hur dennes välfärd ska tillgodoses. Detta står i motsats till välfärdsstaten, som ur ett sådant perspektiv kan anses omyndigförklara individen. Askheim påpekar vidare hur ett liknande,

liberalt perspektiv på empowerment också kan anses existera inom politisk vänster, och att vänstersidan i detta sammanhang ofta fokuserar på pluralism i samhället och att låta olika kulturer eller sätt att leva på betraktas som lika riktiga. Han poängterar att liknande perspektiv på empowerment kan användas både av “högerliberala anhängare av privata, marknadsbaserade lösningar” och av vad han kallar “folkrörelsedemokrater” som är “intresserade av decentraliserade lösningar inom starka lokala gemenskaper” (Askheim, 2007, s. 24). Askheim påpekar att det senare perspektivet i stor grad liknar motmaktperspektivet. Generellt verkar det vara svårt att tydligt urskilja olika perspektiv på empowerment.

Empowerment på individnivå har sina kritiker. Empowerment kan, enligt McFadden (2010), ej lösa stora, kollektiva problem som drabbar socialt exkluderade grupper, i stället blir empowerment ett mått på individuella framgångar. Hon fokuserar i sin diskussion på exkludering av kvinnor och att inkludering av vissa kvinnor inte löser problemen för kvinnor som grupp. Liknande argumentation skulle kunna tillämpas även på andra grupper.

Empowerment som terapi eller folkhälsomfrämjande

Empowerment beskrivs ofta som en process där en part hjälper en annan part att uppnå något (se t.ex. Askheim, 2007; Braithwaite, 2000; Hedegaard, 2005). Ordet *myndiggörande*, som kan anses ligga mycket nära empowerment i betydelse, vittnar om att det är detta perspektiv som avses. Ofta är målet att den som blir hjälpt ska få mer kontroll; i folkhälsofrämjande arbete handlar detta ofta om att få ökad kontroll över viktiga faktorer för den egna hälsan (Braithwaite, 2000). Också i Tenglands (2008) definition av empowerment, som presenteras ovan, där person A agerar gentemot person B i syfte att stödja person B, framkommer detta perspektiv. Inom hälso- och sjukvården har begreppet empowerment i dessa sammanhang ibland ersatts med “stärkande” eller patientutbildning, och här formuleras ofta målen av andra än patienten själv, exempelvis är målet “compliance” - att följa föreskriven behandling - vanligt, skriver Askheim (2008). Han beskriver vidare att empowerment av patienter också kan vara ett sätt för sjukvården att få ner kostnader, genom att patienterna ägnar sig mer åt egenomsorg.

Inom rehabiliteringens område är ordet *bemästrande* ofta synonymt med empowerment, och syftar på att lära sig leva med sin situation, mästra vardagen och ha kontroll. I sådana

sammanhang betonas ofta vikten av att de professionella tonar ned sin expertroll och fokuserar på att lyfta fram den andre partens resurser (Askheim, 2008).

Vidare är empowerment ett centralt begrepp inom folkhälsofrämjande arbete. Världshälsoorganisationen [WHO] (1998) definierar i detta sammanhang empowerment enligt följande: "In health promotion, empowerment is a process through which people gain greater control over decisions and actions affecting their health" (s. 6). WHO:s definition är således mindre inkluderande än Tenglands (2008), där hälsa beskrevs som ett av tre möjliga mål med empowerment, men det anges tydligt att det är inom området *health promotion*, det vill säga hälsofrämjande arbete, som WHO:s definition avses tillämpas. Ökad kontroll över beslut och handlingar som påverkar den egna hälsan presenteras ofta som mycket viktiga eller till och med nödvändiga för god hälsa (Askheim, 2008).

Tengland (2008) belyser vad han ser som ett problem, eller en paradox, med den roll som empowerment har fått inom folkhälsofrämjande arbete: Å ena sidan ska klienterna ha kontroll och beslutsrätt i enlighet med empowerment-begreppet. Å andra sidan är målet för arbetet - förbättrad hälsa - redan bestämt av någon annan. Här tydliggörs ett etiskt dilemma mellan *autonomiprincipen* - att respektera individens vilja - och *godhetsprincipen* - att göra gott och att inte skada (Statens beredning för medicinsk utvärdering [SBU], 2012).

Ett kritiskt perspektiv på empowerment

Fenomenet empowerment, oavsett vilket av ovan nämnda perspektiv som appliceras, kan kritiseras med utgångspunkt i Michel Foucaults verk, där han fokuserar på internaliserande av rådande maktstrukturer (se t.ex. Foucault, 1987). Empowerment-kritik som har inspirerats av Foucault brukar framförallt riktas mot det senast nämnda, terapeutiska perspektivet på empowerment. I detta perspektiv framstår individen som i grunden autonom och ansvarstagande och som i behov av ett bemötande som får dessa inneboende egenskaper att växa fram. Askheim (2007) presenterar uppfattningen att i ett sådant arbete finns en risk att en dylik frigörelse i själva verket innebär en process där mottagaren okritiskt formas till en god samhällsmedborgare enligt rådande samhällsnormer. Han tillägger att liknande problem finns att förhålla sig till inom motmaktsperspektivet på empowerment, med sitt fokus på medvetandegörande, eftersom de som

arbetar med att få till stånd ett sådant medvetandegörande också kan behöva analyseras ur ett maktperspektiv: Kan det vara så att medvetandegörandet är ett sätt att förverkliga deras privata (makt-)intressen?

Närliggande teorier och begrepp

Nedan presenteras teorier och konstrukt som på olika sätt relaterar till empowerment. Det är dock först i diskussionen av studiens resultat som relationen mellan empowerment och dessa begrepp kommer att redogöras för.

I Aaron Antonovskys (1991) teori om *känsla av sammanhang* (KASAM) utgör *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet* beståndsdelarna. Enligt Antonovsky innebär en stark känsla av sammanhang, det vill säga att skatta högt på de tre nämnda begreppen, en källa till hälsofrämjande. Meningsfullhet betraktas av Antonovsky som motivationskomponenten inom KASAM. I det begreppet inryms faktorer såsom vad som är viktigt, vad som har betydelse, och vad man engagerar sig mycket i. Begreppet meningsfullhet är ofta förknippat med Viktor Frankl (1995) som är professor i psykiatri och grundare till logoterapi, i vilken meningsfullhet är det centrala begreppet. Frankl betonar mening som avgörande för mänskligt välmående och citerade Albert Einstein för att framhäva betydelsen av mening: ”Den människa som anser sitt liv meningslöst är inte bara olycklig utan knappast rustad för att leva” (refererat i Frankl, 1995, s. 55).

Inom humanistisk idétradition har flera motivationsteorier presenterats, vilka bygger vidare på varandra. Den mest kända av dessa teorier är Abraham Maslows behovshierarki (1970), i vilken han beskriver olika steg i människors strävan efter självförverkligande. Dessa steg måste dock inte bygga vidare på varandra. Maslow räknar i självförverkligande in å ena sidan behov av självrespekt, självförtroende, kunskap, bemästrande, prestation, självständighet och frihet och å andra sidan behov av respekt från andra, erkännande, uppmärksamhet, värdighet och uppskattning, för att nämna några exempel. Självförverkligande enligt Maslow innehåller således både komponenter som rör det egna självet och komponenter som rör andras bemötande av en själv. Eriksson-Zetterquist, Kalling och Styhre (2006) beskriver hur Frederick Herzberg bygger vidare på Maslows teori. Herzberg har beskrivit *hygienfaktorer* som faktorer i arbetarens

omgivning, vilket inbegriper mellanmännsliga relationer och arbetsförhållanden. Hygienfaktorer är enligt detta perspektiv faktorer som, om de är bristfälliga, kan inverka negativt på motivationen hos de arbetande. Om faktorerna däremot finns där, exempelvis i form av goda mellanmännsliga relationer, så påverkas inte organisationen nämnvärt positivt. Detta innebär att hygienfaktorer bara kan förstöra eller verka neutralt. McClellands motivationsteori (refereras i Eriksson-Zetterquist et al., 2006) antar att människor har tre grundbehov: behov av *makt*, behov av *kontakt och samhörighet* samt behov av *prestationer*. Denna teori går i linje med ovan nämnda teorier om motivation. *Self-determination theory*, som har formulerats av Deci och Ryan (2008) har stora likheter med Maslows teori, i synnerhet när det gäller de högre behovsnivåerna. Deci och Ryans teori innefattar behov av *kompetens*, *autonomi* samt *känsla av tillhörighet*.

Kontroll över det egna livet är centrala delar i ett humanistiskt perspektiv på människan som ett aktivt och handlande subjekt. Flera kända psykologiska teorier och konstrukt har berört kontroll på olika sätt. Redan Sigmund Freud (1986) kan sägas ha behandlat detta i sin strukturella modell om detet, jaget och överjaget, där jaget strävar efter att behålla kontrollen och balansera kraven från detet och överjaget. Användande av försvarsmekanismer kan betraktas som försök till kontroll (Freud, 1966). Ett av de mest kända kontroll-begreppen är *locus of control* (Theorell, 2005), det vill säga en persons attribution av kontroll till antingen sig själv eller till omgivningen.

Coping är ett med kontroll besläktat (McConkie-Rosell & Sullivan, 1999), och inom psykologin välkänt, begrepp. Coping beskrivs, bland andra av Richard Lazarus (1999), som sätt att hantera stressande situationer. *Self-efficacy*, ett begrepp som har Albert Bandura (2007) som upphovsman och som innebär en tro på den egna förmågan att klara av saker, är ett annat relaterat begrepp, liksom *assertiveness* (Sigler, Burnett & Child, 2008), vilket betyder ungefär självhävdelse eller självsäkerhet. Ett nyare begrepp inom samma område är *accountability*, som främst har använts i organisationspsykologiska sammanhang och som rör arbetstagares egna ansvarstagande (Frink & Klimoski, 2004). Begreppet är svåröversatt till svenska men just ansvarstagande eller redovisningsskyldighet kan användas. Något som kan betraktas som en motsats till de begrepp som nyss har beskrivits, *inlärdd hjälplöshet*, har beskrivits av Seligman

med kollegor (Maier, Peterson & Seligman, 1993). Inlärld hjälplöshet uppstår när beteenden inte förstärks eftersom att de inte följs av någon positiv konsekvens (Maier et al., 1993).

Senare forskning om empowerment

Sedan det arbete som kretsat kring empowerment under 1960- och 70-talen, av exempelvis Freire (1972; 1975) och Solomon (1976; 1985), och som sammanfattas av bland andra Norwood-Evans (1992), har det genomförts forskning om empowerment i stor utsträckning även på senare tid, i form av korrelationsmätningar med närliggande konstrukt (Wang & Lee, 2009; Zhang & Bartol, 2010) samt effektivitetsmätning av ekonomisk vinst eller ökad känsla av medbestämmande, ansvar och arbetstillfredsställelse (Seibert, Wang och Courtright, 2011). Seibert et al. (2011) sammanställde en meta-analys där de behandlade antecedenter inom och konsekvenser av empowerment-insatser. De resonerade också kring begreppet empowerment samt närliggande konstrukt. Deras analys visar att faktorer som välfungerande ledningspraktiker, sociopolitiskt stöd, bra ledarskap och goda arbetsegenskaper korrelerar väl med det de kallar psykologisk empowerment. Detta i sin tur är korrelerat med en rad positiva konsekvenser såsom hög arbetstillfredsställelse, organisatoriskt engagemang och högpresterande bland anställda. De begrepp som används här redogör artikelförfattarna för ingående i sin artikel. Pitts (2005) redogör också för tidigare forskning och undersöker, med hjälp av korrelationsanalyser, hypoteser om samband mellan empowerment och en rad andra faktorer. Pitts argumenterar för att empowerment-teori egentligen är en förnyad variant av *Teori Y*, vilken postulerar att människor i grunden är i behov av självutveckling och självförverkligande, till skillnad från *Teori X*, som utgår ifrån att människan i grunden är passiv och måste tvingas till arbete. Teori X/Y beskrivs av McGregor (se t.ex. Eriksson-Zetterquist, 2006), och är en vidareutveckling av Maslows teori om motivation.

Även om studier av empowerment ofta genomförs med kvantitativ metodik, så finns det också exempel på kvalitativa studier där upplevelser eller erfarenheter av empowerment har undersökts i olika grupperna. Shields (1995) studerade kvinnors erfarenheter av innebörden av empowerment i en explorativ, kvalitativ studie. Hon såg ett behov av fler studier som kan assistera i en konceptuell förståelse av fenomenet. Shields genomförde intervjuer med 15

kvinnor och hittade tre centrala teman i intervjumaterialet: *emergence of an internal sense of self*, vilket kan översättas till ungefär ökad självmedvetenhet, *the movement to action, choice and control*, det vill säga agens, valfrihet och kontroll, samt intra- och interpersonell *connectedness*, det vill säga en upplevelse av balans, syntes eller sammanhang både inom sig själv och i relation till andra. Inom temat *the movement to action, choice and control* beskrivs kommunikation och coping som centrala komponenter. Även ansvar framkom som centralt i kvinnornas erfarenheter av empowerment.

Bozzer (2000) genomförde en kvalitativ studie i vilken känslor och perceptioner i relation till empowerment studerades hos ungdomar och professionella (de senare uttalade sig inte för egen del men om empowerment hos ungdomarna) inom *Federation of British Columbia Youth in Care Network*. Ungdomarnas och de professionellas svar skiljde sig åt; ungdomarna fokuserade mer på dagliga aktiviteter som gjorde att de kunde utveckla relevanta färdigheter för empowerment, medan de professionella fokuserade mer på behovet av att ungdomar ska få möjlighet eller förmåga att stå på egna ben. Bozzer beskriver också att ungdomarna fick en upplevelse av empowerment när de fick vara delaktiga i beslutsfattande samt när andra ungdomar deltar i sådana processer.

Lopamudra & Singh (2012) intervjuade kvinnor som hade deltagit i en självhjälsgrupp, för att studera vilken effekt deltagande i en sådan grupp hade på empowerment. Deltagarnas svar involverade bland annat ökat deltagande i beslutsfattande i hushållet, att få respekt i familjen, självständighet och självförtroende, rörelsefrihet, ökad social status och förbättrade kunskaper om politik. Författarnas slutsats var att självhjälsgrupper spelar en viktig roll i kvinnors empowerment och borde uppmuntras i Indien (där studien genomfördes). Även andra har använt kvalitativ metodik för att studera kvinnors empowerment (se t.ex. Kermode et al, 2007; Kohan, Simbar & Taleghani, 2012).

Syfte

Med utgångspunkt i att empowerment kan utgöra ett ledord i arbetsmarknadsåtgärder, och mot bakgrund av att fenomenet ofta har studerats med kvantitativ metodik, så syftar denna studie till att genom kvalitativ metodik undersöka frågor kring hur både begreppet empowerment, och

projekt som syftar till att öka empowerment, kan upplevas av deltagare i ett sådant projekt. För att undersöka detta har följande frågeställning valts: *Hur kan empowerment upplevas av deltagare i ett empowerment-projekt?* I denna frågeställning ingår tre komponenter: deltagares definition av begreppet, deras uppfattning om innebörd av empowerment i projektet, samt deras egna upplevelser av empowerment.

Syftet med studien är inte att undersöka det aktuella empowerment-projektets effekt. Syftet med studien är inte heller att deltagarnas uppfattning om begreppet empowerment ska generera en ny allmängiltig definition av begreppet.

Metod

Med studiens syfte som utgångspunkt valdes en kvalitativ samt explorativ ansats med intervjuer som datainsamlingsmetod för att besvara frågeställningen. En ambition var att låta empowerment präglja själva studien, genom att deltagarna själva fick bestämma över olika faktorer i intervjusituationen. För att få en förståelse för människors individuella upplevelser samt för att möjliggöra tolkning av innebörden i utsagorna ansågs kvalitativ metod vara lämplig. Barbour (2008) poängterar den kvalitativa metodikens fördelar för att undersöka människors erfarenheter i en kontext samt för att undersöka hur respondenters upplevelser av ett koncept ser ut. Kvale och Brinkmann (2009) förklarar att i forskningsintervjun konstrueras kunskap i interaktionen mellan intervjuare och intervjuperson. Genom att dela upp det engelska ordet för intervju så framstår budskapet tydligt: *Inter views* - det som sker mellan två seenden.

Tio semistrukturerade intervjuer med deltagare från ett projekt med empowerment som ledord genomfördes. Quinn Patton (1990) rekommenderar användande av semistrukturerad intervjumetodik framför kvantitativa mätinstrument i projekt eller organisationer där mätinstrumenten kan riskera att uppfattas som påträngande eller störande för deltagarna i en studie på grund av projektet eller organisationens art.

Projektets genomförandefas var planerat till två år och intervjuerna skedde under projektets tre inledande månader. För bearbetning av materialet användes tematisk analys, som beskrivs nedan. Med hjälp av denna metod kunde stora mängder data avkodas så att respondenternas utsagor formade resultatet. Samtalsämnen som omnämndes av respondenter

ligger till grund för de teman som togs fram i den tematiska analysen.

Tillämpandet av en explorativ ansats innebar att det inte fanns någon på förhand formulerad specifik hypotes som skulle testas i studien (Quinn Patton, 1990). Därmed använde författarna ett öppet förhållningssätt vid datainsamlingen så att betydelsefull information inte skulle förbises. Tillämpandet av datadriven analys skapar förutsättningar för att låta deltagarnas utsagor styra analys och resultat.

Beskrivning av projektet

Studien genomfördes inom ett empowerment-projekt som drivs av ett religiöst samfund, inom samfundets ordinarie verksamhet. Samfundet är anordnare för arbetsförmedlingen, vilket innebär att de erbjuder möjlighet till sysselsättning och rehabilitering för arbetssökande och sjukskrivna. Att delta i projektet är frivilligt för deltagare i verksamheten. Det finns trots frivilligheten, en risk att personer i verksamheten känner sig uppmanade att delta i projektet, eftersom projektet i allmänhet betraktas som givande för deltagare. Huruvida deltagare upplever sig pressade att delta eller ej skulle kunna vara föremål för undersökning men denna studie har inte haft detta som fokus.

I verksamheten arbetar personalen till stor del utifrån kristna värderingar men det krävs inget religiöst engagemang från deltagarna. I den aktuella verksamheten sysselsätter sig deltagare med trädgårdsarbete, snickeri, matlagning, sömnad och broderi, ljusstöpning samt sortering av skänkta föremål och försäljning i second hand-butik. Det finansiella stöd som ESF bidrar med till verksamheten är specifikt avsett för det aktuella empowerment-projektet.

Projektets huvudsakliga mål är att bidra till en icke-segregerande arbetsmarknad där utsatta individer och grupper har inflytande och makt att påverka sin egen situation på arbetsmarknaden. Projektet har flera målgrupper. Det riktar sig till heltidsarbetslösa sedan minst ett år, med särskilt fokus på personer med utländsk bakgrund. Personer i åldern 16-24 år kan delta i projektet efter tre månaders arbetslöshet. Det riktar sig också till unga som befinner sig i övergången mellan studier och arbetslivet, samt till personer med hel eller delvis sjuk- och aktivitetsersättning. Slutligen riktar sig projektet till personer med ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen eller med introduktionsersättning enligt lag om introduktionsersättning för

flyktingar och vissa andra invandrare. Flera av projektets deltagare befinner sig i jobb- och utvecklingsgarantins fas 3 (SFS 2007:414).

Ett delmål för projektet är att deltagarna själva ska formulera vad empowerment är, vilket således utgör ett gemensamt mål för projektet och för den aktuella studien. Projektet präglar all verksamhet hos anordnaren under den period som det pågår. Insatser såsom handledning av deltagare och personal, gruppdiskussioner, föreläsningar och studiebesök är regelbundet förekommande under de två år projektet fortskrider. Handledningen utförs av legitimerad psykolog med lång erfarenhet av arbete med kognitiv beteendeterapi (KBT) samt organisationspsykologi. Empowerment i projektet kan konkret innebära att deltagare får vara med och bestämma över utformning av aktiviteter. Exempelvis har de delgetts information om verksamhetens ekonomi för att själva kunna ta ställning till vilka prioriteringar som bör göras.

Inom det aktuella empowerment-projektet förekommer de två begreppen empowerment och egenmakt frekvent och de används emellanåt synonymt. Även andra närliggande begrepp och teorier diskuteras tidvis. Det finns en förståelse inom projektet för att det kan finnas olika betydelser av begreppen, men de skillnaderna står inte i fokus för arbetet. Ofta arbetar man inom projektet med olika strategier och insatser som är genomsyrade av empowerment-tänkande. Detta innebär att begreppet inte alltid uttalas explicit när man arbetar med det. Därmed blir eventuella skillnader mellan begreppen mindre relevanta.

Deltagare

Studiens respondenter var tio deltagare från det ovan beskrivna projektet. Deltagarna har olika sysselsättningsgrad; vissa är i verksamheten på heltid och andra på deltid. Av de tio respondenterna var fem kvinnor och fem män. De befann sig inom åldersspannet 25-62 år, medianålder var 41 år och medelålder var 43 år. Fyra deltagare hade annat modersmål än svenska. Utbildningsnivå på deltagarna varierade från ingen gymnasieutbildning till utbildning på forskarnivå. Två deltagare hade utbildning på högskolenivå. Deltagarna valdes med ett bekvämlighetsurval. De fick frivilligt anmäla intresse för intervju. Inklusionskriterier för studien var samma som för deltagande i empowerment-projektet, vilket innebar att ingen aktivt exkluderades.

Material

Vid intervjuerna användes en semistrukturerad intervjuguide (se bilaga 2), penna och anteckningsblock samt bärbar dator för inspelning av intervjuerna. Frågorna i intervjuguiden fokuserade på olika områden och avsåg fånga in olika aspekter av empowerment: sysselsättningar inom verksamheten, respondentens bakgrund, empowerment-begreppets betydelse för respondenten, empowerment-utveckling inom projektet, främjande/hindrande faktorer för empowerment-utveckling, respondentens mål med deltagande i projektet samt framtidstro. Ett mål var att ha så öppna frågor som möjligt, utan att göra dem för diffusa och därmed svåra att besvara.

Procedur

Datainsamling. För att främja empowerment-projektets syfte och metod, som innefattar deltagarnas självbestämmande, samt för att öka antalet respondenter i studien, så eftersträvades högsta grad av frivillighet vid datainsamlingen. Detta innebar, förutom frivilligt deltagande och möjlighet att avbryta deltagandet, att respondenterna själva fick välja plats för intervjun samt om intervjun skulle spelas in eller ej. I de fall då deltagare avböjde inspelning togs istället skriftliga anteckningar, vilket skedde under tre intervjuer. Vidare gavs möjlighet för respondenterna att välja huruvida de ville bli intervjuade enskilt, i par eller i grupp om max sex deltagare. Två av respondenterna önskade få göra intervjun i par, vilket också genomfördes. Resterande intervjuades enskilt.

Deltagare informerades först kort om syftet med studien för att sedan få möjlighet att ta ställning till deltagande. Vid intervjutillfället informerades respondenterna ytterligare om studiens syfte och möjlighet att ställa frågor gavs. Vid intervjuns inledning skedde ett muntligt informerat samtycke utifrån mall (se bilaga 1). Intervjuerna varade mellan 46 och 94 minuter. Under intervjuerna ställdes samtliga huvudfrågor i intervjuguiden, och vidare ställdes individuellt anpassade följdfrågor som varierade utifrån vilka samtalsämnen som togs upp av respondenterna.

Tematisk analys. Tematisk analys är en metod som används för att identifiera mönster i kvalitativa data och som finns i flera varianter (se t.ex. Braun & Clarke, 2006; Chabi, Koubi & Ahmed, 2011; Zoglowek, 1999). Gemensamt är att metoden används för att identifiera, analysera och rapportera återkommande teman i ett material, vanligtvis i ett intervjumaterial. Genom tematisk analys sätts mindre dataenheter samman till teman. Braun och Clarke behandlar mångtydigheten i begreppet tematisk analys i en artikel från 2006, och beskriver i artikeln det analysförfarande som de själva rekommenderar och som har varit utgångspunkt för analysen i denna studie. De beskriver att ett tema är något som utgör ett mönster i data och som är relevant i förhållande till frågeställningen. De poängterar att det antal gånger som ett tema berörs i ett material inte behöver vara länkat till hur viktigt temat är; även teman som endast förekommer i ett fåtal utsagor eller hos ett fåtal respondenter kan vara betydelsefulla. Det är av större betydelse att temat fångar något som är viktigt i relation till frågeställningen än att många personer talar om det. Braun och Clarke skriver vidare att de rekommenderar en utförlig beskrivning av analysförfarandet vid tematisk analys.

Tematisk analys är ej kopplad till någon specifik epistemologisk ansats. Metoden kan tillhöra både ett realistiskt och konstruktivistiskt synsätt (Braun & Clarke, 2006). Författarna till denna studie utgår ifrån ett konstruktivistiskt synsätt, vilket kortfattat innebär ett förhållningssätt till kunskap som något konstruerat. Kunskap konstrueras utifrån givna kontexter, det vill säga något är sant utifrån ett specifikt perspektiv vid en viss tidpunkt (Bem & de Jong, 2006). Enligt ett konstruktivistiskt perspektiv är ingenting sant i allmän mening. Det konstruktivistiska synsättet medför ontologisk relativism, vilket innebär att det aldrig finns en sanning om verkligheten fristående från rådande kontext (Bem & de Jong, 2006). För den föreliggande studien innebär detta att författarna i tolkningen av deltagarnas utsagor har med sig en förståelse av att samtliga utsagor är formulerade i en viss kontext och bundna till respondenternas tidigare erfarenheter.

Analysförfarande. Den tematiska analysen genomfördes på semantisk nivå, vilket innebär att de teman som togs fram baserades på det explicita innehållet i deltagarnas utsagor. Det skiljer sig från analys på latent nivå där underliggande meningar eftersöks, vilket alltså inte var fallet i den aktuella studien. Analysen var induktiv, det vill säga datadriven, vilket innebar att den

inte ämnade besvara specifika frågor eller testa en särskild teori. Istället präglades analysen av en öppenhet för vad helst som kunde dyka upp på det övergripande temat deltagarnas upplevelse av empowerment. I enlighet med det datadrivna tillvägagångssättet hade de teorier som skulle komma att användas i analysen av studiens resultat ej bestämts på förhand. De presenteras tidigt i denna text, under rubriken *Närliggande teorier och begrepp*, men har i själva verket tillkommit efter att analysen av intervjumaterialet hade gjorts.

Utsagor kunde bedömas som relevanta för studiens frågeställning genom att deltagare explicit sade att det de talade om var relaterat till empowerment för dem. Det kunde också bedömas vara relevant utifrån att empowerment-projektet avsåg genomsyra hela verksamheten och sådant som sades om verksamheten därmed inte kunde vara frikopplat från upplevelser av projektet. Även andra utsagor kunde bedömas som relevanta, eftersom deltagarna inför intervjuerna hade presenterats för att intervjun ämnade undersöka upplevelser av empowerment.

Analysen inleddes med att två intervjuer slumpmässigt valdes ut för att användas som underlag för att hitta relevanta teman för studiens frågeställningar. De två intervjuerna genomlyssnades av studiens båda författare, och allt som ansågs vara av intresse för att besvara frågeställningarna nedtecknades. Författarna hade i detta skede ett inkluderande förhållningssätt till data, för att inte riskera att missa något av relevans för studien. De dataenheter som hade valts ut grupperades sedan tillsammans. De utsagor som ansågs vara närliggande innehållsmässigt organiserades tillsammans, för att bilda olika teman. Denna inledande analys genomförde författarna separat. Efter att teman hade valts ut så gjordes en första genomlysning av resterande inspelade intervjuer, för att lära känna materialet och bilda en uppfattning om huruvida dessa intervjuer innehållsmässigt överensstämde med valda teman, vilket ansågs vara fallet. Därefter jämfördes de olika teman som de hade tagit fram. Författarnas teman överensstämde väl innehållsmässigt med undantag för två teman - *Eget ansvar* och *Att vara värd något* - som endast en av dem hade skrivit ned, och temana *Hur jag är som person* och *Att hjälpa andra*, som endast den andra medförfattaren hade noterat. Efter diskussion beslutades att dessa teman skulle inkluderas i andra teman som hade framtagits, och som då fick justeras något. En diskussion fördes kring homogenitet inom de valda temana respektive heterogenitet mellan temana, vilket rekommenderas av Braun och Clarke (2006), för att bedöma om de verkligen hade avgränsats på

lämpligt sätt. Det kontrollerades om de utsagor som hörde till valda teman kunde placeras längs ett kontinuum, det vill säga om temana var sådana att de kunde vara mer/mindre, sämre/bättre, svagare/starkare, och så vidare. Detta gjordes för att i resultatet kunna presentera citat från hela kontinuumet, för att få en spridning i materialet och därmed undvika att delge en alltför ensidig bild. Vissa teman justerades, och i vissa fall justerades temans namn för att i bästa möjliga mån representera de dataenheter som ingick i respektive tema. Ovan beskrivna process resulterade i nio teman. Kring ett av dessa var författarna osäkra på huruvida temat verkligen var ett tema eller om det var två teman, och väntade med att besluta detta till först efter kommande genomlysning för att låta temat eller temana utkristallisera sig tydligare.

När temana hade beslutats så genomlyssnades samtliga intervjuer, med undantag för de tre intervjuer som ej blivit inspelade, för att hitta citat som belyste valda teman. Samtliga citat som ansågs belysa temana skrevs ned. Författarna räknade för varje tema hur många av de intervjuade som hade berört temat, enligt rekommendation från Braun och Clarke (2006). Då räknades även huruvida temana förekom i de tre intervjuer som ej spelats in. Författarna läste igenom samtliga citat tillsammans för att ännu en gång reflektera över huruvida teman och utsagor överensstämde, varpå namnet ändrades något på ett av temana. Därefter avidentifierades valda citat för att ingen deltagare skulle kunna kännas igen av andra personer än deltagaren själv, i enlighet med rekommendationer i Vetenskapsrådets forskningsetiska skrift *God forskningssed* (2011). Data som plockades bort var: namn på personer och platser, tidigare yrke, arbetsplats eller bransch, utfyllnadsord som kan vara typiska för en persons sätt att tala på såsom "liksom" eller "ju", uppgifter om deltagarnas familj eller boendesituation eller annan information om en persons livssituation som kan röja dennes identitet. Namn på personer ersattes med "X" eller med "X", "Y" och "Z" om flera namn nämndes i samma citat. I övrigt omformulerades citaten så att konfidentiell information utelämnades. Vissa av citaten justerades sedan avseende läsbarhet exempelvis genom att plocka bort ytterligare utfyllnadsord. Detta gjordes med försiktighet och med beslutsamhet om att budskapen i citaten inte fick gå förlorade eller förändras.

Studiens författare läste ännu en gång igenom samtliga utvalda citat tillsammans och diskuterade huruvida dessa verkligen motsvarade de teman som citaten hade bedömts belysa.

Några citat grupperas om under andra teman. Flera citat grupperades under två eller flera teman eftersom de ansågs belysa flera teman samtidigt. För ett av temana - vilket hade diskuterats också tidigare under processen - ansåg författarna att citaten tydligt grupperade sig i två subteman. Temat splittrades därför upp i dessa två, så istället för tidigare nio teman fanns nu tio. Det gjordes en ny beräkning av i hur många intervjuer som respektive tema hade belysts.

Nästa steg i analysprocessen var att författarna formulerade en text för varje tema, som på en övergripande nivå beskrev hur temat gestaltade sig i hela intervjugruppen. För varje tema valdes ett antal citat ut för att belysa hur temat hade gestaltat sig i intervjuerna. Citaten valdes ut på grundval av att de ansågs vara representativa för hur temat hade diskuterats i deltagargruppen, samt för att belysa de olikheter i svar som fanns i gruppen. Till hjälp i valet av citat hade författarna det kontinuum som tidigare hade skapats för varje tema. Citat från olika delar av detta kontinuum valdes ut. Exempelvis för temat *Ekonomi* valdes både exempel där pengar tillskrevs en större betydelse och exempel där de tillskrevs en mindre betydelse.

Resultat

Nedan presenteras de tio teman som ligger till grund för studiens resultat: *definition av begreppet empowerment, innebörd av empowerment i projektet, likvärdighet mellan deltagare och arbetsledare, uppskattning och uppmuntran, att göra sin röst hörd, att hitta sin plats, ekonomi, vikten av social samvaro, ansvarstagande och egna initiativ, samt egenvärde*. När citaten nedan innehåller både respondentens och intervjuarens utsagor har respondentens, det vill säga deltagarens, utsaga markerats med ett *D* och intervjuarens med ett *I*. Intervjuarens fråga anges ej om citatet är hämtat från ett längre resonemang som inte utgör ett direkt svar på någon av intervjuarens frågor. Antal respondenter som berörde respektive tema under intervjun anges inom parentes efter temats namn. Ordet *deltagare* syftar i redogörelsen för resultaten och i analysen av dessa på deltagare i studien, ej på övriga deltagare i empowerment-projektet.

Definition av begreppet empowerment (n=8)

I detta tema ingår uttalanden som på något sätt handlar om att definiera, förklara eller tydliggöra vad begreppet empowerment kan uppfattas som. Flera deltagare hade en vag eller ingen

uppfattning alls om begreppets definition. Tre deltagare sade explicit att de inte hade någon uppfattning om begreppets innebörd. Några sade sig ha en bild av begreppet, om än en något diffus sådan. De hade sedan svårt att poängtera vad som är kärnan i begreppet.

Några deltagare diskuterade definitionen av empowerment som innehållandes självbestämmande, att kunna göra sin röst hörd samt att få uppmuntran. Dessa uttalanden har också sorterats in under andra teman.

Två respondenter uttryckte tankar om att empowerment är något obestämt, ett begrepp som används i olika sammanhang där det gemensamma endast verkar vara att empowerment är något bra.

Empowerment, Det kan väl egentligen vara i stort sett vad som helst.

Empowerment är alltid bra i alla syften men väldigt oklart vad... inte vad det är men vad man ska göra för att folk ska bli empowered. Det är bara något som folk säger är bra. Det var min uppfattning. Modernt och populärt men inte så konkret.

Två respondenter nämnde makt som en väsentlig del av empowerment.

För att skapa empowerment, jag vet inte. Det handlar väl om makt.

Empowerment för mig handlar inte om att ta makt från andra utan i så fall betydligt mer att man ska kunna lita på att fatta beslut för gruppen, inte åt gruppen utan med gruppen. Det handlar om gruppens bästa inte bara mitt bästa.

Tre respondenter talade om att empowerment handlar om tro på den egna förmågan.

Empowerment handlar väl om att man ska tro på sin egen förmåga.

Det handlar om vad jag klarar av, eller det är vad jag tror, vad jag klarar av själv, vad mina mål är, hur jag kan uppnå mina mål med egen styrka och förmåga.

...att man ska tro på att man fattar vettiga beslut och sånt. Men jag vet inte hur man kommer dit. Om jag hade vetat det så hade jag nog inte varit här tror jag.

Det framkom också resonemang om respekt och hänsyn för andra samt för offentliga bestämmelser om vad man får göra.

Och att jag får bestämma själv. Sen kan jag ju inte göra det alltid. Allting kan jag inte bestämma själv. Det finns ju lagar och regler som styr. Sen får man väl kompromissa.

Innebörd av empowerment i projektet (n=9)

Deltagarnas uttalanden om innebörden av empowerment i det aktuella projektet kan delas in i två kategorier: att inte ha en uppfattning eller att ha en uppfattning. Att inte ha en uppfattning var en vanlig ståndpunkt, som aktualiserades i åtminstone hälften av intervjuerna. Flera deltagare sa att de inte visste vad empowerment innebär i det aktuella projektet.

Jag är så dåligt insatt i projektet så det är svårt att säga något om det.

Jag bara sitter där på stolen och lyssnar och fattar ingenting. Det är det som är problemet. Jag kan inte följa med i programmet.

En deltagare trodde inte att någon har ett bra svar på hur man kan jobba för empowerment i organisationen. Två deltagare uttryckte att de hade hamnat i projektet utan att ha gjort ett aktivt val eller egentligen ha förstått vad projektet går ut på. En av dessa hade förstått att projektet har en egen budget som ger potential för mycket olika saker, kanske till studiebesök, och exemplifierade därmed både att ha en uppfattning och att inte veta i ett och samma citat.

D: Jag tänkte ju att jag var här för arbetsrehabilitering från början, innan jag kom med i projektet. Så jag har lite oklart för mig vad det är för förändring. Men jag har förstått att det finns ju en budget på ett annat sätt. Det finns mer potential för mycket olika saker med det här projektet.

I: Som vad då?

D: Ja, jag vet inte, studiebesök och sådant. Det verkar som att det mesta går att ordna om det är rimliga önskemål. Men jag vet inte riktigt.

Bland de deltagare som uttryckte att de hade en uppfattning om vad empowerment innebär i projektet framkom följande innebörder av begreppet: att få stöd, att återanpassas till samhället, att få ett busskort, att utföra samma arbetsuppgifter, och att få vara med och bestämma vart man ska åka på utflykter eller studiebesök. En deltagare, som pratade om projektet i relation till att skapa arbetstillfällen, talade inte om detta för deltagarnas del.

Nyttan jag gör här är väl mest att jag skapar arbetstillfällen. För det gör jag, till X, till Y, till Z (räknar upp arbetsledare i projektet, författarnas anm.). (...) Why not, det kan jag bjuda på.

Personen ifråga beskrev i stället att empowerment-projektet ger arbetstillfällen för projektets anställda, att deltagarna i projektet skapar arbetstillfällen åt dessa. Den deltagare som pratade om stöd beskrev i stället att det är arbetsledarna som ger något till deltagarna:

De hjälper en med arbetsansökan, få rätt på ekonomin, söka in till utbildningar. De stöttar en med allting.

Det framkom således både exempel på att inte veta eller inte förstå, eller att kanske förstå, vad empowerment innebär i projektet samt exempel på att ha en uppfattning. Bland de som hade en uppfattning fanns en stor spridning i uppfattningen om vad empowerment innebär. Det framkom skilda perspektiv på vem som hjälper vem i ett sådant projekt.

Likvärdighet mellan deltagare och arbetsledare (n=2)

Likvärdighet, eller jämlikhet, mellan deltagare och arbetsledare var ett tema som i vissa intervjuer framkom som förknippat med empowerment. Likvärdighetstemat diskuterades främst i relation till det aktuella empowerment-projektet och hur likvärdigheten uppfattas där. En deltagare förknippade empowerment och likvärdighet med att deltagare och arbetsledare i empowerment-projektet borde utföra samma arbetsuppgifter, vilket belystes i flera utsagor.

Om man ska se till empowerment så ska ju, tycker jag, arbetsledaren vara med och göra samma

arbetsuppgifter som alla andra.

Vi är alla likvärdiga, vi alla ska väl kallas medarbetare, om jag har förstått saken rätt. För mig så känns det som att då ska alla göra samma arbete. Det lyfter min arbetsmoral att se att arbetsledaren deltar i arbetet.

Deltagaren ansåg att det i projektet fanns exempel både på arbetsledare som deltog och arbetsledare som inte deltog i samma arbetsuppgifter som deltagarna i projektet.

Uppskattning och uppmuntran (n=2)

Två deltagare pratade om vikten av uppskattning och uppmuntran. De ansåg båda att de får uppskattning eller uppmuntran i empowerment-projektet. En av dem gjorde en tydlig koppling mellan uppmuntran och empowerment.

I: I den här verksamheten, vad kan empowerment vara då?

D: Det är väl det med uppmuntran, när någon gör något som man tycker är bra eller någon har en bra idé. Att det lyfts fram och behandlas vidare.

Samma deltagare jämförde hur vanligt det är med uppmuntran i arbetslivet respektive i empowerment-projektet, och menade att det är vanligare i projektet.

Uppmuntran, det är något som jag känner är viktigt för mig. Det är väldigt sällsynt i arbetslivet, tyvärr. Det är något som jag känner ger mig mycket här.

Att göra sin röst hörd (n=7)

Att göra sin röst hörd består av två aspekter: att själv göra sin röst hörd och att andra hör den. Deltagare i studien resonerade kring båda dessa aspekter. I deras utsagor fanns både exempel på att göra sin röst hörd och att inte göra sin röst hörd. Både att få och att kunna angavs som anledningar till att göra på det ena eller det andra sättet. Vissa talade om detta inom empowerment-projektet och andra talade om det i en mer generell mening. Nedan följer ett citat från en deltagare som uppmärksammade vikten av att kunna uttrycka sig:

Kan du inte uttrycka dig, så släng dig i väggen. Ofta är det ju så för folk tyvärr. Folk som inte har språkkunskaper, eller inte har käften med sig. Det gäller ju att ha det också. Det ska vara lite släng för att komma någon vart, öppna upp lite dörrar och sånt där och få kontakter.

Två av de deltagare som uttalade sig om att få göra sin röst hörd i projektet, skilde sig åt i sina uppfattningar kring huruvida detta är möjligt. En av dem betonade möjligheterna, och såg detta som en form av empowerment.

Hörs man inte så syns man inte. Här har man alltid möjligheten att höras. Det tycker jag är upplyftande. Det är en form av empowerment.

Den andra personen betonade bristerna.

Nej som sagt, jag tycker inte att alla får göra sig hörda riktigt. Men sen, det är folk som är väldigt olika som är med här, av olika bakgrunder och olika erfarenheter. Och betar sig på olika vis. Kommer från helt skilda förhållanden liksom.

Några deltagare pratade om vilka som får eller inte får göra sin röst hörd. En person poängterade vikten av att välja sina strider, att inte bråka om onödiga saker. I flera utsagor gjordes en tydlig koppling mellan empowerment och att göra sin röst hörd.

I: Vad är det första du tänker om jag säger empowerment?

D: Ja du... Ordets makt till att börja med kanske.

I: Vad menar du?

D: Ja, folk får tycka till. Alla ska få tycka till, inte bara de som sitter i TV-soffan. Och jag skulle få vara en förträfflig tyckatillare tycker jag. Det är lite av ett drömyrke (skratt).

“De som sitter i TV-soffan” i ovanstående citat tolkades av författarna som de som är med på TV, inte de som sitter och tittar på TV.

Att hitta sin plats (n=9)

Flera deltagare pratade på olika sätt om att hitta sin plats i samhället. De utsagor som berörde detta kan delas in i utsagor om att hitta respektive inte hitta en plats samt att hitta en plats i respektive utanför projektet. De flesta av deltagarna uttalade sig om att hitta ett jobb. Det fanns både uttalanden om möjligheter att hitta ett jobb och om begränsningar för att göra det. De ämnen som berördes i relation till jobb var: att vänner är viktigare än att hitta ett arbete, att trivas med arbetslöshet, skillnaden mellan arbetsgivare och anordnare, att mest vilja ha ett jobb av ekonomiska skäl, och att det alltid kommer att finnas arbetslösa. Begränsningar som nämndes för att hitta ett arbete var människors olikheter, arbetsmarknaden, och att inte ha tillräckligt lång utbildning. Några deltagare gav uttryck för sina tankar om huruvida empowerment-projektet leder till jobb, och i denna grupp fanns både deltagare som trodde det och deltagare som inte trodde det.

Empowerment i den här organisationen kan vara lite isolerat. Jag tycker att det är ett väldigt behagligt arbete men jag ser inte att det ger mig så mycket praktiska färdigheter. Det är väl mer mentalt nyttigt men det hjälper mig kanske inte i jobbsökande och myndighetshantering.

En annan deltagare pratade om att projektet ökar möjligheterna att nå sina mål, att hitta en plats på arbetsmarknaden.

I: Vad tror du om möjligheterna att nå dina mål?

D: Jag tror att möjligheterna här är nog betydligt bättre än vad de hade varit någon annanstans men det är väl mycket för att detta är en verksamhet som jag känner att jag trivs i och jag får möjlighet att göra saker som jag tycker är roliga och som jag känner är utvecklande.

De utsagor som berörde empowerment-projektet i relation till att hitta sin plats, handlade i övrigt om flera ämnen. En person beskrev målet med projektet som återanpassning till samhället. En

annan person ansåg att tidsbegränsningen hos projektet kan utgöra ett hot mot att få vara på en plats där man trivs. Bland de deltagare som sade sig vara nöjda med att ha hittat till projektet gavs flera anledningar till att de trivdes: att där få ägna sig åt något som är intressant, att få göra så mycket som man klarar av, att ha någonstans att gå på morgnarna, att slippa gå till arbetsförmedlingen samt att ha hittat en plats där det är mysigt och bra stämning.

Jag hoppas att jag får stanna här ett tag till för jag är inte redo att släppa detta än. Jag trivs jättebra, det är mysigt och en härlig stämning.

En annan deltagare gav uttryck för att vilja hitta ett arbete i något liknande projekt. Andra uttalanden handlade om möjligheterna att komma tillbaka till studier eller om vikten av utbildning, om att inte ha någon fast punkt, och om att om man ”ger sig fan” på något så går det. Det fanns flera exempel på pessimism i förhållande till att hitta en plats. Några deltagare uttalade sig kring sin egen situation.

Har du blivit arbetslös en gång så är man ganska körd sen, kort sagt. Om man inte har utbildning, för det har inte jag. Jo gymnasiekompetens, that's it liksom. Jag började studera igen men det var så jävla tråkigt så jag hoppade av det.

En annan deltagare lade resonemanget på en samhällsnivå.

Det kommer ju alltid finnas arbetslösa för alla kan inte få jobb. Det kan inte finnas jobb till alla .

Det gavs också exempel på optimism i förhållande till framtiden.

I: Vad tror du om dina chanser att ta dig dit du vill?

D: Med tiden kommer jag nog göra det.

I utsagorna fanns olika exempel på hur man kan hitta sin plats, där empowerment-projektet framkom som ett alternativ, studier ett annat, att sätta upp delmål ett tredje och kontakter ett fjärde alternativ. En deltagare sade sig hoppas på att projektet skulle ge ett av de “bananskal” som av en tillfällighet kan göra att personen ifråga tar sig vidare i livet.

Man får ju försöka leta upp de där bananskalen. Sitter man still på soffan så hamnar ju inget bananskal under dig. Det gör det inte. Så man måste skapa lite tillfällen att halka på de där skalen.

Ekonomi (n=8)

Ett återkommande tema som diskuterades var ekonomi. Detta tema innefattar uttalanden om pengars betydelse i olika sammanhang. Flera respondenter berörde temat vid olika tillfällen under intervjuerna. En del berörde temat när det gällde privatekonomi och andra talade om ekonomi i projektet som en förutsättning för att nå projekt-målen. De två ytterligheterna som utgjorde kontinuumet för detta tema var *ekonomi är av större*, respektive *mindre betydelse*. Det framkommer många gånger uttalanden om nödvändigheten att ha en fungerande ekonomi, trots att pengarna inte framställdes som värdefulla i sig. Att skapa frihet att resa och att ha möjlighet att göra fria val i allmänhet sades vara något som en god ekonomisk situation medförde. Detta var något som togs upp som nackdelar med att inte ha tillräckligt med pengar. Svårighet att få bidrag eller lån till studier var också något som det talades om. Flera deltagare framhöll att deras behov av pengar inte var särskilt stort. Några hade anpassat sitt leverne efter en mindre budget och andra hade en stundande pensionsinkomst eller andra ekonomiska tillgångar och inkomster som tryggade framtiden. Det sades också att pengar kunde behövas för att bidra till den egna familjen men att det för övrigt inte fanns stora behov av hög inkomst. En deltagare problematiserade kravet att kunna flytta till annan ort för att arbeta, som personer i arbetslöshet kan ställas inför. Familj och socialt nätverk framställdes som orsaker till svårigheten eller omöjligheten med att flytta. Det presenterades exempel på det paradoxala i behovet av pengar. Det kan vara så att man både behöver pengar samtidigt som man inte sätter värde på det.

Pengar har inget värde för mig men man kan inte leva utan dem.

För det där med pengar, materiella ting, det ligger liksom inte i mitt intresse och har aldrig gjort.

Ekonomins betydelse inom ramen för projektet belystes. Pengar ger möjlighet att utveckla verksamheten och ger tillgång till fler sysslor.

Men jag har förstått att det finns ju en budget på ett annat sätt. Det finns mer potential för mycket olika saker med det här projektet.

Pengar framstod som något som kan skapa frihet för individen men som för övrigt inte spelade särskilt stor roll. Istället betonade deltagarna andra aspekter av liv och arbetsliv, som vikten av social samvaro samt att trivas med sin sysselsättning och inte vara utsatt för hård press och stress.

Jag är avundsjuk på friheten det ger att lyckas i livet. Man kan göra vad man vill. Jag är inte så mycket för att resa till exempel men det hade varit schysst att kunna göra det om jag ville. Jag har inte pengarna. Det är ju inte bara pengar jag saknar men det är en stor del i alla fall.

Sen okej att man vill ju ha lite pengar att röra sig med och visst hade det varit kul att få lite extra pengar och kunna dra iväg någonstans eller någonting sådant men det är inte nödvändigt.

En respondent diskuterade hur pengar är av mindre betydelse om man inte trivs med sitt arbete. Samma person framhöll att det kan vara nödvändigt att anpassa sitt leverne efter den inkomst man har.

Visst, där jag arbetade innan tjänade jag bra pengar men i slutändan så spelar det ingen roll.

Det spelar ingen roll om jag går till jobbet och tjänar femtiotusen i månaden, och varje morgon känner fy farao, det här är botten, det är inte värt de pengarna. Om man då går till jobbet och tjänar femtontusen i månaden och känner att det är kul, det här ska bli utmanande och jag ser fram emot att göra det här och

det här. Det är mycket mer värt än de där pengarna. Visst jag har vant mig vid en viss livsstil men det får man ju justera.

En respondent resonerade kring hur ett arbete tryggar inkomst i framtiden i form av pension.

Om man inte har jobb så får man ingen pension.

Vikten av social samvaro (n=7)

Flera deltagare lade tonvikt vid social samvaro. Att ha en sysselsättning som utgör en knutpunkt för människor, en mötesplats och ett rum med möjlighet att få uttrycka sig framstod som viktigt för många. Social samvaro omnämndes av dem som talade om det som ett behov de hade och som de fick tillfredsställt genom deltagande i verksamheten eller på annat sätt, exempelvis genom samvaro med familj och vänner. Att upptäcka och utforska en ny kultur samt att lära sig nya saker nämndes av en deltagare som en följd av den sociala samvaron. En projektdeltagare med utländsk bakgrund tyckte att verksamheten bidrog till att personen ifråga utvecklade sina kunskaper i svenska språket. Några respondenter sa att för dem var det enda positiva med deltagande i verksamheten att få träffa och umgås med andra människor. Det framhölls att social samvaro var meningsskapande i sig. Någon talade om vikten av social samvaro i största allmänhet. Det sociala samspelet framstod som en viktig aspekt av livet.

Det är ju det som håller en vid liv liksom, att det finns andra människor och att man kan skratta.

Fyra respondenter berättade om hur projektverksamheten bidrar till ökad social samvaro. För en del framstod social samvaro som det mest betydelsefulla med verksamheten.

Det som jag tycker är positivt det är att man kommer hit och träffar trevliga människor och man har roligt tillsammans.

Det är inte bra om man är väldigt social och bara sitta instängd hemma.

En deltagare betonade det värdefulla i att kunna ventilera tankar och känslor med människorna i verksamheten.

Man kan komma hit och snacka med alla om allt.

Personal och övriga deltagare kan bli delar av en individs sociala nätverk, vilket kan vara berikande och stöttande, sa en deltagare.

Man är aldrig ensam, även om man är arg så kommer de alltid finnas där. De lämnar inte en i sticket och det är jättehärligt.

En deltagare poängterade att projektet kan bidra till ökad social förmåga.

Jag har blivit mer social av att vara här och det är ett stort plus.

Ansvarstagande och egna initiativ (n=9)

Nio av tio respondenter talade om ansvarstagande och betydelsen av att ta egna initiativ. Ansvars- samt initiativtagande handlar om att ta makten över sina egna beslut och bestämma själv vad man ska göra, samt hur och varför. Respondenternas utsagor varierade från att *kunna, vilja eller få ta ansvar* till att *inte kunna, vilja eller få göra det*.

Det diskuterades hur man kan ha olika syn på syftet med empowerment-projektet. Somliga deltagare poängterade att projektet måste tillhandahålla en variation av sysslor för deltagare så att de själva kan ta ansvar och egna initiativ. Andra deltagare menade att projektet kan hjälpa de som inte själva kan eller vill ta ansvar genom att styra och bestämma vad som ska göras. Följande är exempel från några respondenter som talade om att de känner att de har möjlighet och vilja att ta ansvar och egna initiativ, både inom projektet och utanför.

Allting som jag har tagit hand om i mitt liv, det är ju jag som i slutändan har tagit beslutet.

Det talades om egna initiativ inom ramen för verksamheten.

I: Vad är det i verksamheten som verkar för empowerment?

D: Det är just det här att folk får göra lite vad de själva vill liksom. Och kanske i någon mån odla sina intressen.

Jag började fundera på att tillverka en sak. Jag planerade arbetet och har börjat tillverka den nu.

En deltagare beskrev sin bakgrund och sitt agerande på en tidigare arbetsplats.

Jag gick och sade upp mig. Jag var irriterad och arg på chefen. Det var mycket som fick mig att säga upp mig. Det är jag glad för idag. Jag mår framför allt mycket bättre. Jag är lugnare nu och kroppen mår bättre.

Som en del av definitionen av empowerment framhölls vikten av självbestämmande.

...man ska kunna vara med och bestämma själv också.

En deltagare diskuterade balans mellan självbestämmande och att ta hänsyn till andra.

Jag tror att de flesta vill kunna bestämma själva men det är svårt, det finns ju många måsten. Man kan ju aldrig bestämma helt och hållet själv. Det är helt omöjligt, det går liksom inte.

Andra deltagare beskrev en varierande oförmåga eller ovilja att ta ansvar och egna initiativ.

Jag tror inte alla vill ha makt över sina liv.

Viss makt vill nog alla ha men det är ju bekvämt att inte behöva ta ansvar. (...) Jag är ju inte särskilt självständig, bra på att ta tag i saker, speciellt om det handlar om myndigheter eller söka jobb och sånt där.

Det är inte jag bra på. Det hoppas jag att projektet kan hjälpa mig att förbättra och jag tror att det är det som är meningen också.

Jag är nog beredd att offra mer frihet än jag är villig att erkänna. Jag har aldrig riktigt velat anstränga mig för att ta tag i mitt liv. Jag har flutit med så mycket det har gått och undvikit att ta beslut. Medan andra aktivt söker upp och gör saker så väntar jag tills att jag är tvungen att välja något alternativ. Då tar jag det som är minst motstånd. Men det är inte en egenskap som jag vill ha.

I en intervju konkretiserades tanken om den egna oförmågan.

Det känns som att man har misslyckats. Men det finns ingenting jag kan göra åt det.

Gällande begreppet egenmakt resonerades det om att man i allmänhet inte bestämmer över sin situation i samhället.

Jag fattar inte riktigt vad empowerment är men jag tycker inte att man bestämmer något alls idag.

Det bästa för mig hade varit att den som är chef säger till mig vad jag ska göra, att jag ska jobba. Så behöver jag inte tänka mer. Annars kan jag inte klara mig själv. (...) Jag kan inte klara mig själv. Det är därför jag är i fas 3.

Egenvärde (n=5)

Temat *egenvärde* innefattar uttalanden som handlar om känslan av att vara värd något, för sig själv och/eller andra. Ytterligheterna i detta tema var *att ha*, respektive *inte ha en känsla av egenvärde*. Hälften av respondenterna talade om detta ämne någon gång under intervjuerna. Egenvärde diskuterades i några fall som något som påverkas av hur myndigheter och arbetsgivare betraktar och behandlar individen. Ofta uttrycktes egenvärde i negativa ordalag.

Jag är inte nöjd med vart jag tagit mig själv.

Jag är dålig. Jag är inte nöjd med mig själv.

Två respondenter resonerade kring sitt egenvärde utifrån utbildning, arbete och ekonomisk situation.

Så med de flesta mått som man kan mäta livsframgång så ligger jag sämre till än alla gamla kompisar.

Det framhölls också att man kan bedöma människovärde utifrån andra parametrar.

Man får ha lite distans till sig själv. Jag menar titta på mig utifrån (...) ett skämt liksom.

Jag har liksom inga ambitioner. Jag är fullständigt värdelös om man ser det från den aspekten. Men jag har ambitionen att aldrig göra någon annan illa och det är det enda som är viktigt.

Av de som talade om egenvärde är det endast en respondent som uttrycker någon direkt form att positivt dito, på tal om nyttan med att delta i projektet.

Man utvecklas från ingenting till någonting.

Detta behöver inte betyda att övriga inte har positiva tankar om sitt egenvärde.

Diskussion

Resultatdiskussion

Syftet med denna studie är att undersöka upplevelser av empowerment hos deltagare i ett projekt som syftar till att öka empowerment. Genom att skapa en förståelse för individers upplevelser kan hypoteser genereras om påverkansfaktorer, definitioner, mål och bakomliggande processer för empowerment-utveckling. Med hjälp av intervjuer har författarna försökt besvara forskningsfrågan *Hur kan empowerment upplevas av deltagare i ett empowerment-projekt?* Under intervjuerna framkom olika teman som framstod som viktiga aspekter av empowerment-upplevelsen. Dessa analyserades i efterhand under rubriken *Resultat* och diskuteras nedan.

En del teman berördes av flertalet deltagare medan andra teman diskuterades av få. Man skulle kunna göra tolkningsförsök gällande innebörden av antalet deltagare som nämner något inom varje tema. Dock har inga sådana tolkningar gjorts i denna studie. Att ett tema berörs eller inte kan bero på det sätt som frågorna från intervjuguiden har ställts på; det är troligt att frågor formulerade på annat sätt hade gett andra typer av svar. Det kan också bero på individuella faktorer som avgör vilka associationer vilka teman ger, eller att vissa deltagare inte har något att säga om en del teman. Ytterligare ett sätt att se på uteblivna utsagor om vissa teman är att det på något sätt är förknippat med tabu. Ett exempel på det skulle kunna vara om deltagare undviker att prata om orättvisa mellan deltagare och arbetsledare på grund av en rädsla att hamna i konflikt. De teman som diskuteras nedan är på flera sätt relaterade till varandra, vilket visar sig genom att närliggande teorier och begrepp kan förekomma flera gånger under kommande rubriker.

Definition av begreppet empowerment. En viktig del av frågeställningen berör respondenternas definition av själva begreppet empowerment. Att gemensamt skapa en definition av empowerment har varit en del av målet för det projekt som respondenterna deltar i. I resultatet framkommer att flertalet deltagare uttryckte en vag eller obefintlig uppfattning om begreppet. Att deltagare anser att begreppet är något som används i flera olika syften utan att definitionen är tydlig kan ses som ett stöd för att begreppet har urholkats. Risken med att sådana uppfattningar finns bland deltagarna är att projektets insatser inte tas på allvar eller förväntas bidra positivt.

Bland de perspektiv på empowerment som framkom hos deltagare fanns både makt, styrka och förmåga med i utsagor. Eftersom dessa begrepp är centrala i flera definitioner av begreppet så kan respondenternas syn på empowerment till viss del anses gå i linje med teori på området, i den mån som respondenterna har någon uppfattning om begreppets betydelse.

Innebörd av empowerment i projektet. Bland respondenterna fanns en stor grupp som sa att de inte visste vad som avses med empowerment i det aktuella projektet. Bland de deltagare som uttryckte en förståelse för vad empowerment kan innebära i det aktuella projektet så fanns en stor spridning i svaren. Både de svar som reflekterade positionen att inte veta och de svar som speglade en stor spridning i uppfattningar om vad empowerment innebär, kan jämföras med den generella begreppsliga mångfald som råder kring begreppet, och som framkom även under

föregående tema som har beskrivits i den här texten. Med utgångspunkt i den begreppsliga mångfald som framkommer i empowerment-litteraturen (se t.ex. Askheim, 2007; Tengland, 2008) så är det rimligt att förståelsen av begreppet i stor utsträckning skiljer sig åt också mellan individer. Mot samma bakgrund är det också förståeligt att många inte anser sig kunna identifiera innebörden av empowerment i projektet. Eftersom deltagarna vid intervjutillfället befann sig i projektets inledningsfas så är det möjligt att de inte hade blivit presenterade för vad empowerment innebär, och att de eventuellt medan projektet fortlöper, själva kommer att se tydligare hur det kan definieras, vilket diskuterades ovan, samt vad empowerment är för dem och vad det kan vara för dem inom projektet. Den mångfald som finns i de svar som har getts skulle kunna betraktas ur ett empowerment-perspektiv, det vill säga att svaren utgör exempel på att formulera sin egen verklighet. Men, eftersom kunskap ofta betraktas som viktigt för empowerment (Freire, 1972, 1975; Tengland, 2008) så kan bristande kunskap hos deltagare i projektet kring vad projektet innebär också utgöra ett hinder, genom att deltagarna eventuellt inte tar vara på de möjligheter som potentiellt skulle kunna finnas.

Likvärdighet mellan deltagare och arbetsledare. Likvärdighet mellan personer i projektet var ett tema som diskuterades av två individer. Det som diskuterades var hur projektdeltagare och arbetsledare gör olika arbete och arbetar olika mycket, vilket verkar ha negativ inverkan på empowerment-upplevelsen hos deltagare. Det finns en problematik inbyggd i arbetsförhållandena, då det å ena sidan finns arbetsledare och deltagare, vilket leder till ojämlik maktfördelning, och å andra sidan uppmanas att alla ses som medarbetare. Här kan en parallell dras till Abraham Maslows (1970) teori om behovshierarkin. Maslows sista nivå i behovshierarkin innefattar självförverkligande och behov av status. I en arbetssituation som inte är rättvis hindras behovstillfredsställelsen enligt denna teori; man skulle då kunna betrakta det som att empowerment-upplevelsen motverkas, i enlighet med vad deltagare berättar. Herzberg (refereras i Kalling och Styhre, 2006) bygger vidare på Maslows teori och beskriver att i en arbetandes omgivning finns *hygienfaktorer*, vilket inbegriper mellanmänniska relationer och arbetsförhållanden. Hygienfaktorer är enligt detta perspektiv faktorer som, om de är bristfälliga, kan inverka negativt på motivationen hos de arbetande, vilket skulle kunna vara fallet hos

deltagare i den aktuella studien om de upplever bristande likvärdighet i vilka arbetsuppgifter som utförs av deltagare respektive arbetsledare.

Uppskattning och uppmuntran. Två begrepp som av två deltagare i studien förknippades med empowerment är uppskattning och uppmuntran. I litteraturen hittas sådana begrepp i Maslows behovshierarki (1970). Maslow beskriver uppskattning, respekt från andra, erkännande, uppmärksamhet, självförtroende och självrespekt som tillhörande toppen av behovshierarkin. Enligt detta synsätt är uppskattning och uppmuntran behov som alla individer har och som kan tillfredsställas i relation till andra. Maslows teori har likheter med empowerment även på andra sätt vilket diskuteras under kommande rubriker. Även snarlika begrepp, som *stärkande* (Askheim, 2007), förekommer i litteraturen. Stärkande kan betraktas som en process som äger rum när deltagarna i projektet mottar uppmuntran eller uppskattning.

Om uppmuntran och uppskattning används för att förstärka beteenden som kan anses vara uttryck för empowerment hos en deltagare, exempelvis att idéer lyfts fram och behandlas vidare, vilket en deltagare nämner som något i projektet som är både positivt och relaterat till empowerment, så skulle uppmuntran och uppskattning kunna vara faktorer som är relaterade till empowerment genom att de ökar chanserna för ytterligare empowermentfrämjande beteenden hos deltagare. I inlärningsteoretiska termer (Skinner, 1971) kan uppskattning och uppmuntran utgöra positiva förstärkare för empowermentfrämjande beteenden.

Att göra sin röst hörd. Att göra sig hörd och bli lyssnad på var något som flera deltagare resonerade kring. Det betonades att det är viktigt att kunna uttrycka sig och att kunna göra det på rätt sätt. Den typen av färdigheter fångas i det psykologiska begreppet *assertiveness* (Norton & Warnick, 1976). Några beskrivningar som har getts för begreppet inbegriper förmåga att uttrycka både positiva och negativa känslor, förmåga att avsluta konversationer, och att stå upp för sig själv utan att attackera andra (Sigler et al., 2008), att kunna ge uttryck för sina åsikter, förmåga att initiera och hålla igång konversationer, att insistera på att bli rättvist behandlad (Lorr, More & Mansueto, 1981), att ta initiativ i sociala situationer, att kunna säga till om man inte håller med och att kunna be om något (Norton & Warnick, 1976). Samtliga ovan nämnda aspekter av *assertiveness* kan på olika sätt anses fånga vad deltagare i den aktuella studien har resonerat kring när de har talat om att göra sin röst hörd.

Att bli lyssnad på är en annan aspekt av att göra sin röst hörd. Denna aspekt, som deltagare gav uttryck för som något viktigt i empowerment-projektet, överensstämmer med andra beskrivningar av hur professionella bör bete sig i mötet med klienter när empowerment är ett syfte med mötet: att tona ned sin expertroll och lyfta fram den andra partens resurser, att "stärka" den andra (Askheim, 2008), eller att på annat sätt lämna över makt, kontroll och beslutsrätt åt denne (Tengland, 2008).

Att hitta sin plats. Nio respondenter talade på olika sätt om att hitta respektive inte hitta sin plats, dels i projektet och dels utanför. Det som diskuterades var huruvida man trivs i verksamheten; skillnad mellan anordnare och arbetsgivare; vad man tror om möjligheter att hitta en arbetsplats efter projektet; att vänner är viktigare än att hitta ett arbete; att trivas med arbetslösheten i sig samt att behöva hitta jobb av ekonomiska skäl. Det är svårt att utifrån uttalandena dra några generella slutsatser om vad det faktiskt är som är viktigt när det gäller att hitta en plats. Det man däremot kan säga är att det framstår som relevant för många deltagare att hitta sin plats, oavsett vad som motiverar till att göra det.

Enligt Antonovskys KASAM-teori (1991) innebär en stark känsla av sammanhang - det vill säga att man skattar högt på begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet - en källa till välmående. De uttalanden som gjordes under intervjuerna gällande att hitta sin plats går till viss del i linje med hanterbarhet och till stor del i linje med meningsfullhet. Hanterbarhet handlar om i vilken grad man upplever att resurser står till ens förfogande, med vilka man kan möta de krav som ställs. Hanterbarhet enligt denna definition tydliggjordes exempelvis av en respondent som talade om bristen på praktiska färdigheter som ges inom projektet för att hitta en plats såsom arbete. I en annan intervju gavs exempel på hur projektet, i motsats till det nyss nämnda exemplet, upplevs som utvecklande och som något som väntas bidra till att deltagaren kan nå sina mål, att få en anställning. Meningsfullhet betraktas av Antonovsky (1991) som motivationkomponenten inom KASAM. I begreppet meningsfullhet inryms de saker som handlar om vad som är viktigt, har betydelse och som man engagerar sig mycket i. Flera deltagare talade om hur viktigt det är att de har någonstans att vara där de trivs, framför allt socialt. Begreppet meningsfullhet är något som också Viktor Frankl (1995) har diskuterat. En deltagare som talar om att det aldrig finns jobb åt alla, ger exempel på hur man kan betrakta sina möjligheter att

komma till ett nytt arbete. Att själv vara arbetslös och resonera så om arbetslöshet kan vara något som berövar den enskilde meningen med arbetssökande.

Ekonomi. Ämnet ekonomi belystes vid flera tillfällen under intervjuerna. En del personer menade att ekonomi är av större betydelse medan andra hävdade motsatsen. Det gavs också exempel på det paradoxala i behovet av pengar, då deltagare talade om att pengar inte spelar någon roll samtidigt som det är nödvändigt att ha pengar för att leva. Det är viktigt att ta i beaktande att människor ofta skapar efterhandskonstruktioner för att hantera verkligheten. Exempelvis intalar vi oss ibland att vi inte behöver något som vi inte har tillgång till. Så skulle kunna vara fallet i fråga om ekonomi i deltagares utsagor; om man inte har pengar så kan det vara viktigt att intala sig att det inte är viktigt med pengar. Inom psykoanalytisk begreppsteori benämns detta fenomen *rationalisering* och/eller *förnekelse*; mekanismer som utgör försvar för jaget (Freud, 1966).

Att ha en god ekonomi skapar en frihet som i sig kan vara eftersträvansvärd, enligt några respondenter. En god ekonomi kan utgöra en del av *hanterbarhet* såsom det omnämns i ovanstående stycke gällande KASAM. Pengar utgör därmed ett medel som kan användas för att individen ska kunna hantera sitt liv utefter egna preferenser, vilket kan bidra till ökad känsla av sammanhang. I likhet med detta resonemang kan man betrakta pengar som ett sätt för individen att öka sin egen kontroll över tillvaron. Kontroll och bland annat locus of control är något som diskuteras under rubriken *ansvarstagande och egna initiativ*.

Ekonomi diskuterades under intervjuerna också utifrån vilken betydelse det kan ha inom projektets verksamhet. Finns det gott om resurser så blir det lättare att arbeta för empowerment genom att deltagarna får större valfrihet och därmed kontroll vad gäller aktiviteter.

Vikten av social samvaro. Vikten av social samvaro betonades av flera deltagare. Någon nämner att umgänget med andra människor är det som håller personen ifråga vid liv. En annan deltagare talar om hur umgänget är det som är positivt med projektdeltagandet, vilket motiverar till att ta sig till verksamheten. Dessa uttalanden hänger samman med meningsfullhet, vilket omnämns under rubriken *Att hitta sin plats*. Det verkar alltså finnas samband mellan behovet av att ha någonstans att vara, oavsett om det rör sig om en arbetsplats eller ej, och vikten av social samvaro. Maslow (1970) betonar båda dessa behov samt hur de förhåller sig till varandra i sin

teori om behovshierarkin. Enligt Maslow så är det sociala samspelet fundamentalt för de högre behovsnivåerna.

En central komponent för socialt samspel är behovet av att tillhöra någon eller några. *Self-determination theory*, som har formulerats av Deci och Ryan (2008) har stora likheter med Maslows teori, i synnerhet när det gäller de högre behovsnivåerna. Deci och Ryans teori innefattar behov av *kompetens*, *autonomi* samt *känsla av tillhörighet*, där det sistnämnda är aktuellt under denna rubrik. En projektdeltagare talade om hur bra det känns att inte behöva vara ensam och att ha någonstans att gå där man är accepterad och omtyckt.

Deltagare med utländsk bakgrund nämnde att den sociala samvaron även gav möjlighet att utveckla färdigheter i svenska språket. Personer med invandrarbakgrund är prioriterade deltagare för projektverksamheten, varför just denna aspekt kan anses vara intressant. Vidare nämns det under intervjuerna att träning i sociala färdigheter är en stor fördel med deltagande i projektet.

McClellands motivationsteori, som refereras i Eriksson-Zetterquist et al. (2006), bygger vidare på Maslows behovshierarki och presenterar tre grundbehov hos människan: behov av *makt*, behov av *kontakt och samhörighet* samt behov av *prestationer*. Deltagares uttalanden om vikten av social samvaro går i linje med ett av dessa tre grundbehov: behovet av kontakt och samhörighet.

Ansvarstagande och egna initiativ. Nio av tio respondenter talade om ansvarstagande och betydelsen av att ta egna initiativ. En rad välkända psykologiska fenomen kan sättas i relation till deltagares utsagor på detta område. Flera deltagare fokuserade i sina utsagor på beslutsfattande. En deltagare sa exempelvis att det som verkar för empowerment i det aktuella projektet, är att folk får göra lite vad de själva vill. Ett sådant uttalande går i linje med vad teoretiker brukar räkna in i begreppet empowerment (Askheim, 2007; Tengland, 2008; WHO, 1998). Syed (2010) skriver att empowerment syftar på processer genom vilken en person som tidigare ej har haft möjlighet att fatta beslut, förvärvar sådana möjligheter:

Central to the idea of empowerment is the idea of power (...) One way of thinking about power is in terms of ability to make choices: to be disempowered, therefore, implies to be

denied choice. The notion of empowerment is thus inescapably bound up with disempowerment and refers to the processes by which those who have been denied the ability to make choices acquire such an ability. In other words, empowerment entails a process of change. People who exercise a great deal of choice in their lives may be very powerful, but they are not empowered in this sense, because they were never disempowered in the first place. (s. 2)

Syed (2010) fokuserar vidare på att för beslutsfattande behövs både individens förmåga att fatta beslut och dennes förutsättningar för att kunna göra det utifrån den kontext som personen ifråga befinner sig i, vilket också deltagare i den aktuella studien har uppmärksammat när de diskuterar både sin egen och empowerment-projektets roll. Deltagare gav uttryck för att i projektet så underlättas empowerment genom att de får fatta egna beslut. Att empowerment gynnas skulle i det fallet kunna ha ett samband med locus of control, det vill säga av en persons attribution av kontroll till antingen sig själv eller till omgivningen (Theorell, 2005). Att tro att det är man själv som har kontroll går i linje med empowerment. Theorell (2005) nämner att begreppen vardagsmakt och locus of control är nära besläktade när han skriver att ”Utövandet av kontroll har förstås mycket med vardagsmakt att göra. Den som har makt över sin situation kan i allmänhet också utöva kontroll över den” (s. 282). Theorell skriver dessutom att vikten av kontroll över det egna livet är en fråga som har sysselsatt de största filosoferna genom tiderna, kanske existentialister i första hand. Även Sigmund Freud (1986) kan sägas ha behandlat detta fundamentala område i modellen om detet, jaget och överjaget. I hans modell strävar jaget efter att behålla kontrollen och balansera de krav som ställs från detet och överjaget.

Ansvarstagande och kontroll är också centralt i ett humanistiskt perspektiv på människan som ett aktivt och handlande subjekt. Askheim (2007) påpekar att en humanistisk människosyn genomsyrar alla, av honom beskrivna, perspektiv på empowerment. Vissa deltagare beskrev i intervjuerna en oförmåga eller ovilja att ta ansvar och egna initiativ. Detta skulle kunna betraktas som att de deltagarna inte tar det ansvar för sina egna liv som alla människor egentligen har, eller som att de har berövats sådant ansvar, exempelvis genom förvärvat inlärd hjälplöshet (Maier, Peterson, & Seligman, 1993) efter upprepade misslyckanden. Det skulle också kunna betraktas

som motsatsen, att det att bestämma sig för att inte ta ansvar för vissa delar av sitt liv också är en form av ansvarstagande och kontroll.

Freire (1975) erbjuder ett perspektiv på uttalanden om ansvarstagande genom vad han kallar för "hjälpismen": "Hjälpismen' berövar däremot människor en fundamental mänsklig nödvändighet – ansvar." Han skriver vidare att "Ansvar kan inte uppnås på enbart intellektuell väg, utan endast genom erfarenhet. 'Hjälpism' erbjuder inget ansvar, inga tillfällen att träffa beslut, den erbjuder bara gester och attityder som uppmuntrar passivitet" (s. 58).

Coping är ett begrepp som presenteras av Lazarus (1999) och kan också sättas i relation till de utsagor från intervjuerna som handlar om att ta ansvar och egna initiativ. Att säga upp sig från en arbetsplats eller initiera egna projekt inom verksamheten, för att ge två exempel, kan betraktas som praktiska copingstrategier som hjälper individerna att ta sig igenom situationer som kan upplevas som krävande och därmed stressande. Self-efficacy (Bandura, 2007) är ännu ett välkänt psykologiskt konstrukt som kan sättas i relation till ansvar och initiativtagande. Self-efficacy kan underlätta ansvarstagande och egna initiativ genom att detta ter sig mer meningsfullt att ägna sig åt för en person som också tror att den kommer att klara det den initierar eller ansvarar för. Ytterligare ett begrepp som blir intressant i sammanhanget är *accountability*, som av Frink och Klimoski (2004) definieras som "the adhesive that binds social systems together" (s. 2). Hall och Ferris (2011) uttrycker sin definition på följande sätt:

Accountability refers to an implicit or explicit expectation that one's decisions or actions will be subject to evaluation by some salient audience(s) with the belief that there exists the potential for one to receive either rewards or sanctions based on this expected evaluation. (s. 134)

Några deltagare talar om att de inte vill och/eller kan ta ansvar, vilket kan ses som bristande *accountability*. Här kan man skymta en problematik med detta begrepp och med ansvarstagande i stort. Genom att ge den enskilde redovisningsskyldighet så måste denne alltså kunna stå till svars för de beslut som fattas. För att kunna göra detta så behöver individen känna att denne har mandat att ta beslut (Erdogan et al., 2004). Mandat att ta beslut inom ramen för det

aktuella projektet kan innebära att individen har tillräckligt med kunskap om empowerment som begrepp, att det finns möjlighet att göra sin röst hörd, att det är ett jämställt klimat i gruppen samt att de ekonomiska resurserna finns till förfogande, och så vidare. Samtliga här nämnda faktorer nämns någonstans i intervjuerna. Några citat från deltagarna belyser svårigheter med att välja "rätt" när man får välja själv. Utifrån det perspektivet kan accountability, ur den ansvariggjordes perspektiv, skapa risker snarare än frihet. Vidare så inryms i definitionen av begreppet accountability en insinuering om att det finns en aktör som är ansvarig inför en överordnad, vilket kan anses motsäga flertalet definitioner av empowerment.

Egenvärde. Hälften av deltagarna talade om sitt egenvärde under intervjuerna. Utsagorna var främst negativa och berörde att vara dålig, att inte vara nöjd med sig själv eller vart man har tagit sig själv, att ligga sämre till än andra, att "vara ett skämt", eller att vara värdelös sett ur ett samhällsperspektiv. Att endast en deltagare uttalar sig i något mer positiva ordalag kring sitt egenvärde behöver inte nödvändigtvis betyda att alla andra har en negativ bild. Det är exempelvis möjligt att deltagare i av psykologstudenter genomförda intervjuer med arbetslösa personer kring deras situation har en förväntan om att det är berättelser om utsatthet som är relevanta snarare än positiva berättelser. Det är ändå slående hur pass negativa de självbilder är som framkommer under intervjuerna. Inkompetens är ett återkommande tema.

Flera studier har undersökt känsla av egenvärde hos personer som har blivit arbetslösa, och det är välkänt att personer som har försatts i arbetslöshet uttrycker mer känslor av värdelöshet än andra, skriver Baum, Fleming och Reddy (1986). De skriver vidare att sådana fynd kopplas i litteraturen ofta till förmåga att ta hand om sig själv och sin familj, och till en generell kontrollförlust. Baum et al. undersökte i ovan nämnda studie arbetslöshet, kontrollförlust och inlärd hjälplöshet i relation till varandra och konstaterade att upprepade misslyckade försök att få ett nytt jobb kan leda till en känsla av kontrollförlust, eftersom det målinriktade beteendet inte belönas. Efter en längre tid av upprepade försök som ej leder till önskvärt resultat kan en person hamna i passivitet i form av *inlärd hjälplöshet*, ett psykologiskt tillstånd som kan jämföras med teorin om locus of control, där inlärd hjälplöshet kan sägas vara likställt med *outer locus of control* (Theorell, 2005). Inlärd hjälplöshet skulle kunna vara en psykologisk förklaringsmodell för den negativa syn på det egna värdet som framkommer i

intervjuerna.

Olika personer hänger upp sitt egenvärde på framgångar inom olika domäner, konstaterade redan William James år 1890 (refererat i Crocker & Wolfe, 2001). För deltagare i den aktuella studien kan deras syn på det egna värdet således hänga samman med i hur stor grad deras egenvärde har varit länkat till arbetsrelaterade framgångar.

Självkänsla är ett annat begrepp som ligger nära egenvärde i betydelse (Tengland, 2008) och som även är relaterat till både assertiveness (Norton & Warnick, 1976) och kontrollförlust (Baum et al., 1986), samt kan anses aktualiseras i de aktuella intervjuavsnitten genom att flera deltagare beskriver en svag sådan.

Övergripande diskussion om temana. Syftet med denna studie har varit att undersöka upplevelser av empowerment hos deltagare i ett projekt som har empowerment som ledord. Upplevelser har innefattat tre beståndsdelar: hur deltagarna definierar begreppet empowerment, deras bild av vad empowerment innebär eller kan innebära i det aktuella projektet, samt egna beskrivningar av empowerment-relaterade upplevelser.

Deltagare i studien har haft *svårigheter med att definiera* empowerment eller att ringa in vad empowerment kan vara i det aktuella projektet. Detta kan utgöra både en styrka - eftersom ingen annan har "matat" dem med vad empowerment är - och en svaghet, eftersom empowerment ofta förutsätter kunskaper. Bristande kunskaper om innebörden av ett projekt som man själv deltar i eller av centrala begrepp i ett sådant projekt, kan utgöra ett hinder för att uppnå empowerment i det projektet. På liknande sätt kan den *spridning i svar* på vad empowerment kan vara - både som begrepp och i projektet - utgöra både en möjlighet för empowerment genom att deltagarna själva definierar vad som är viktigt och vad som är empowerment för dem, och en svaghet, om skillnader i förståelse av empowerment innebär att deltagare inte samarbetar mot gemensamma mål, i enlighet med empowerment-begreppets ursprungliga betydelse (Askheim, 2007), eller inte tar vara på de möjligheter som finns i projektet. Om empowerment exempelvis definieras som att få uppskattning eller att få ett busskort så är det möjligt att det har gått deltagarna förbi att de också kan praktisera självbestämmande, kontroll, kompetensutveckling eller medvetandegörande som ofta anses vara komponenter av empowerment.

Bland tidigare nämnda perspektiv på empowerment - motmaktperspektivet, marknadsperspektivet, det terapeutiska perspektivet och det kritiska perspektivet - är det det terapeutiska perspektivet som tydligast syns i respondenters utsagor, när vissa av dem talar om sådant som de får hjälp med av arbetsledarna.

Deltagarnas upplevelser av empowerment tangerar många andra välkända psykologiska konstrukt och teorier: self-efficacy, assertiveness, kontroll och locus of control, beslutsfattande, inlärd hjälplöshet, coping, mening, KASAM, inläringsteori, försvarsteori, humanistiska motivationsteorier, egenvärde och självkänsla, samt accountability. Vissa av dessa teorier har extra tydligt gått att applicera på flera av de teman som har tagits fram. De har varit nära relaterade både till varandra och till empowerment-begreppet. Detta gäller särskilt tydligt för KASAM och humanistiska motivationsteorier, framförallt Maslows behovshierarki. Kopplingar mellan empowerment och KASAM respektive motivationsteorier har gjorts också av andra (se t.ex. Bing, 2003; Carlberg, 2006; Pitts, 2005). Författarna har därför frågat sig om målet för empowerment kan betraktas som KASAM alternativt självförverkligande. Ur detta perspektiv skulle empowerment utgöra en process där något annat är målet. Det är också tänkbart att betrakta empowerment som målet och KASAM eller självförverkligande som något som leder dit, eller bidrar till att en person tar sig dit. Denna möjlighet diskuterar Bing (2003) vad gäller KASAM. Huruvida empowerment betraktades som process eller mål av deltagarna har inte varit möjligt att ge något entydigt svar på.

Förutom motivationsteorier och KASAM så har även andra av de psykologiska teorier och begrepp som här har diskuterats satts i relation till empowerment av andra än författarna till den aktuella studien. Detta gäller för self-efficacy (Braithwaite, 2000; Tengland, 2008), assertiveness (Ibrahim, 2011; Sheilds, 1995), kontroll och locus of control (Braithwaite, 2000; Sheilds, 1995), beslutsfattande (Bozzer, 2000; Sheilds, 1995; Tengland, 2008), inlärd hjälplöshet (Campbell & Martinko, 1998), coping (Braithwaite, 2000; McConkie-Rosell & Sullivan, 1999; Sheilds, 1995), meningsfullhet (Track & Schulenberg, 2009), egenvärde och självkänsla (Braithwaite, 2000; Tengland, 2008), samt inläringsteori (Seibert, Wang & Courtright, 2011).

Ansvarstagande är ett tema som har framkommit extra tydligt i intervjuerna och författarna har diskuterat detta tema som ett möjligt meta-tema, som innefattar de andra temana.

Det konstaterades dock att annat som traditionellt brukar räknas in i empowerment-begreppet inte ryms i begreppet ansvarstagande. En paradox som har noterats med ansvar är den ömsesidighet som ofta är relaterad till begreppet, det vill säga att det är svårt att ta ansvar utan att få ansvar. Detta går i linje med empowerment som något som ges från en part till en annan; kanske är sådana inslag i många fall nödvändiga. Tengland (2008) har dock poängterat att om person A ska hjälpa person B med empowerment så krävs att person A minskar sin makt. Detta kan jämföras med "hjälpsmen" som Freire har beskrivit; en hjälpare får inte vara för hjälpande om empowerment ska vara möjligt.

Användande av begreppet empowerment anses av författarna vara problematiskt genom att begreppet är vagt och har flera vedertagna definitioner som delvis överlappar varandra, och eftersom det ibland är otydligt vad som skiljer begreppet från andra närliggande begrepp. Alternativa begrepp såsom självförverkligande eller KASAM kan vara lättare att arbeta med eftersom de är tydligare definierade och avgränsade. Dock kan vagheten i empowerment-begreppet, vilken även har belysts ovan, också betraktas som en styrka eftersom den skapar ett utrymme för att definiera empowerment utifrån egna behov. Det skapar i sin tur en risk, om det är någon annan än den som ska ta del av empowerment som definierar begreppet utifrån *sina* behov.

Slutsatser

Deltagarnas utsagor bekräftar vad som har framkommit av litteraturen och vad som var författarnas förförståelse: att empowerment är ett begrepp som är svårt att definiera. Det är ett begrepp som generellt uppfattas som något positivt men vad detta positiva består i är svårt att slå fast, både av teoretiker och av deltagare i ett empowerment-projekt. De teman som framkom som viktiga för deltagarna i relation till empowerment var definition av begreppet empowerment, innebörd av empowerment i projektet, likvärdighet mellan deltagare och arbetsledare, uppskattning och uppmuntran, att göra sin röst hörd, att hitta sin plats, ekonomi, vikten av social samvaro, ansvar och initiativtagande, ansvarstagande och egna initiativ, samt egenvärde. Empowerment så som det framkommer i deltagarnas utsagor tangerar en rad välkända

psykologiska teorier och konstrukt, exempelvis humanistiska motivationsteorier, KASAM och locus of control, som kan hjälpa till att förstå och förklara vad empowerment kan vara.

Metoddiskussion

Metodval. Utifrån studiens syfte att undersöka upplevelser av empowerment, valdes kvalitativ metod. Det är en fördel att använda kvalitativ metod när man avser utforska enskilda individers upplevelser (Barbour, 2008; Morrow, 2005). Forskning med kvalitativ metod samlar data genom exempelvis intervjuer, observationer och/eller skriven text där materialet i sig är evidens för individernas upplevelser (Ponterotto, 2005; Polkinghorne, 2005). Ett alternativ till den nu använda semistrukturerade intervjumetodiken hade kunnat vara att använda sig av exempelvis öppen intervju eller av observation. Den öppna intervjun skapar frihet för respondenterna att uttrycka sig utan intervjuarens styrning. För den föreliggande studien fanns en frågeställning som skulle besvaras vilket innebar att författarna var i behov av styrning i någon utsträckning. Observation är ett annat metodalternativ, som hade kunnat ge en annan typ av information. En sådan metod kräver ytterligare etiska ställningstagande och mandat från deltagarna, då observatören gör en annan typ av intrång i deltagarnas sfär än vad intervjuaren gör (Vetenskapsrådet, 2011). Att använda observation som metod bedömdes som svår genomförligt i det aktuella fallet, på grund av att det skulle kräva större intrång gentemot deltagarna. Den främsta anledningen till att inte använda en sådan metodik har dock varit att författarna var intresserade av deltagarnas *upplevelser*, vilka generellt sett förmedlas genom intervjuer.

När det gäller generaliserbarhet utifrån denna studie så kan man med stöd från Polkinghorne (2003) betona att antalet deltagare i sig inte behöver vara avgörande för huruvida resultaten är generaliserbara eller ej. Det är vanligt att man utgår ifrån ett logiskt sannolikhetstänkande och därmed hävdar att fler deltagare är synonymt med bättre generaliserbarhet. Polkinghorne menar istället att det är de anspråk man gör på generaliserbarhet som är avgörande. Dessa anspråk kan vara mer eller mindre trovärdiga och giltiga. I denna studie har författarna intervjuat deltagare från ett empowerment-projekt om deras upplevelser av empowerment. Det är således utifrån den kontexten man bör göra bedömningar om generaliserbarhet. Författarna drar inga slutsatser om resultatens giltighet på andra grupper av

människor än de som inkluderades i denna studie. Dock kan det vara så att resultaten sträcker sig utom gränserna för studien. Morrow (2005) skriver att en noggrann beskrivning av deltagarna i en studie ger läsaren möjlighet att själv ta ställning till hurvida urvalet är representativt för den grupp som läsaren intresserar sig för. Författarna till den aktuella studien tycker sig ha beskrivit urvalsgruppen tillräckligt väl, avseende faktorer som inklusionskriterier till studien, ålder, kön och utbildningsnivå, för att läsare ska kunna bilda sig en uppfattning om gruppens karaktäristika.

Semistrukturerade intervjuer. En intervjuguide skapades med frågeställningen som grund och därutöver med målet att ha så stor öppenhet som möjligt och därmed inte styra vilken typ av svar som gavs. Intervjuaren lät respondenterna tala fritt vilket gjorde att frågornas ordning skiftade något mellan intervjuerna, enligt rekommendationer från exempelvis Morrow (2005). Inledningen på intervjuerna innehöll dock alltid frågor om deltagarens bakgrund samt väg till projektet. Det kan anses vara bättre att strikt följa intervjuguiden, för att göra resultat från olika intervjuer mer jämförbara. Detta tillvägagångssätt vägdes mot att sträva efter så följsamma intervjuer som möjligt för att, i linje med frågeställningen och med respekt för empowerment-processen, låta respondenterna styra intervjuklimatet.

Det är tänkbart att faktorer såsom ålder, modersmål och akademisk bakgrund är betydande gällande förmåga och sätt att uttrycka sig under en intervju. Erfarenheter av liknande situationer kan påverka hur man agerar i intervjusituationen. Detta analyseras inte närmare i den aktuella studien.

Vid den aktuella studiens uppstartsfas noterades bristande intresse för deltagande i studien. Att projektdeltagarna inte kände sig motiverade kan ha flera orsaker. Motivationsbrist kan ha berott på att deltagarna var upptagna med den verksamhet de vanligtvis bedriver och därför inte ansåg sig ha tid att intervjuas. Det utgick ingen ersättning för intervjuerna vilket också kan ha påverkat negativt, eller åtminstone inte ha påverkat positivt.

Författarna övervägde att genomföra intervjuerna med flera deltagare samtidigt i form av fokusgrupper. Fördelen skulle då vara att deltagarna faciliterar varandras svar vilket kan skapa diskussion (Barbour, 2008). Nackdelen är att frågorna skulle kunna upplevas som alltför personliga för att deltagarna skulle känna sig trygga att diskutera i grupp. I linje med empowerment-projektets syfte eftersträvades frivillighet och därför gavs möjlighet för deltagarna

att själva avgöra hur de ville gå till väga. Två deltagare valde att genomföra intervjun tillsammans men övriga deltagare föredrog att intervjuas enskilt, vilket då skedde med de resterande åtta respondenterna.

En annan fråga rörde huruvida intervjuerna skulle spelas in med diktafon eller om intervjuaren skulle föra anteckningar. Hur data dokumenteras är både en fråga om reliabilitet och validitet, vilket Polkinghorne (2005) diskuterar. Ofta analyseras data utifrån text, som kan vara ett resultat av transkribering. Vid användning av kvalitativ metod är språkanvändning central. Detta gör att man behöver bevara intervjumaterialet så intakt som möjligt. Genom att spela in intervjuerna, med diktafon eller videokamera, erhålls data som kan avlyssnas och transkriberas i efterhand. Dessutom är det möjligt att återgå till ursprungsdata utan att materialet förvanskas. Om intervjuaren använder sig av enbart anteckningar under intervjun så sker en sortering och tolkning redan vid intervjutillfället. Att anteckna under intervjun kräver intervjuarens uppmärksamhet vilket kan leda till mindre fokus på intervjupersonen och samspelet mellan de två (Kvale & Brinkmann, 2009). Vid de intervjuer som ligger till grund för denna studie önskade några respondenter att få intervjuas utan inspelning, vilket också tilläts. Intervjuaren förde då anteckningar för hand istället. Det hade varit optimalt att också ha dessa intervjuer inspelade men eftersom några deltagare ville slippa inspelning bedömdes det vara en förutsättning att följa önskemålen för att kunna genomföra de intervjuerna. Att använda dels inspelning och dels handskrivna anteckningar under intervjuer är egentligen två olika metoder för datainsamling, vilket medför att man erhåller olika typ av data. Resultatet hade kunnat se annorlunda ut om samma metod hade använts under samtliga intervjuer.

Författarna är medvetna om att vissa vanliga rekommenderade principer har frångåtts, såsom att inte blanda enskilda och parvisa intervjuer, att ha samtliga intervjuer inspelade eller ta anteckningar på samma sätt vid alla intervjuer. Risken med att frångå sådana principer är att man erhåller olika datakvaliteter. Det är svårt, om inte omöjligt, att avgöra om skillnaderna i kvalitet beror på olikheterna i intervjuform eller faktiska skillnader mellan deltagarna. Eftersom frivillighet och följsamhet eftersträvades i så stor utsträckning som möjligt så tilläts avvikelser av denna typ. Ett viktigt skäl till att främja frivillighet var att få så många projektdeltagare som möjligt att ställa upp på intervju, då intresset var bristfälligt till en början. *Halcolm's Evaluation*

Laws belyser vikten av att anpassa sig efter deltagarna i en studie i följande två citat: “The evaluator’s scientific observation is some person’s real-life experience. Respect for the latter must precede respect for the former” samt “Always be suspicious of data collection that goes according to plan” (refererat i Quinn Patton, 1990, s. 143). Karlsson (1993) beskriver skillnader mellan det han benämner traditionell psykologisk forskning samt fenomenologisk psykologisk forskning. Tillvägagångssättet för den aktuella studien har strävat efter öppenhet och följsamhet i linje med hur fenomenologisk psykologiforskning bedrivs. Karlsson betonar vikten av att respektera forskningssubjektens livsvärld innehållandes upplevelser, erfarenheter, tolkningar och meningsskapande. Följsamheten betraktas i kvalitativ forskning inte som en validitetssänkande metodbrist, utan snarare som ett sätt att komma närmare respondenternas verklighet (Karlsson, 1993; Morrow, 2005).

Analysförfarande. Det gjordes ingen transkribering av intervjumaterialet, vilket annars är det vanligaste förfarandet vid kvalitativ metod (se t.ex. Hydén & Hydén, 1997). Fördelen med att enbart lyssna på inspelningarna är att det finns möjlighet att fånga upp detaljer och nyanser, i form av exempelvis tonfall, tempo och pauseringar, vilka riskeras att förbises vid transkribering. Kvale och Brinkmann (2009) diskuterar och problematiserar transkriberingsfasen. De beskriver olika sätt att extrahera material ur intervjuinspelningarna och menar att samtliga tillvägagångssätt medför komplikationer av olika slag. Detta menar de beror på att man aldrig kan skapa en exakt skriftlig kopia av ett muntligt samtal. Tal och skrift är två olika format och transformation från det ena till det andra är alltid en ofullständig konstruktion. Vidare är det en fördel att enbart lyssna eftersom tidsresurser då kan läggas på analys istället.

De utsagor som valdes ut relaterade i vissa fall till empowerment genom att deltagare nämnde begreppet eller genom att deras uttalanden var direkta svar på frågor där empowerment-begreppet ingick. I andra fall gjordes inte kopplingen explicit av deltagarna men det som sades bedömdes av författarna vara relaterat till empowerment genom att det sades under en intervju inför vilken deltagarna hade blivit presenterade för att det övergripande syftet med denna var att undersöka upplevelser av empowerment. Dessutom innebär det faktum att deltagarna vid tidpunkten befann sig i ett empowerment-projekt att mycket av det som sades handlar om upplevelser av att befinna sig i ett sådant utan att det uttalades explicit att det är detta de talade

om. Detta gällde särskilt när de talade om händelser som hade ägt rum på den fysiska platsen för projektet, eftersom allt som skedde där i någon mån ingick i det empowerment-projekt som avsåg genomsyra hela verksamheten.

I den analys som har gjorts finns två teman som liknar två frågor från intervjuguiden. Det gäller *definition av begreppet empowerment* samt *innehörden av empowerment i projektet*. Braun och Clarke (2006) varnar för att vid analys av data enbart utgå ifrån de frågor som ställts då man väljer teman, varför författarna har varit särskilt uppmärksamma på analysprocessen då dessa två teman valdes. Det är viktigt att data bearbetas innan man beslutar vilka teman som ska utgöra resultatet. De två temana som i det här fallet liknar frågorna i intervjuguiden bedömdes vara centrala för frågeställningen och därmed ansågs de vara passande som teman. Författarna hittade inte något mer passande sätt att arrangera teman på, som inte skulle innebära att utsagor som ansågs vara centrala skulle missas. Det bedömdes vara värt att i viss mån frånga principen om olikhet mellan frågor och teman för att kunna använda dessa utsagor.

Studiens tillförlitlighet. Författarna till den aktuella studien har resonerat kring tillförlitlighet med stöd i Morrow (2005), som beskriver tillförlitlighet i kvalitativ forskning.

Det finns spridning i deltagargruppen i flera avseenden, till exempel gällande ålder, kön, arbetslivserfarenhet, utbildningsnivå samt etnicitet, vilket underlättar möjligheterna att fånga in ämnets komplexitet. Morrow (2005) poängterar denna vinst med ett heterogent urval. Användandet av kontinuum som stöd för att få en spridning i vilka utsagor från intervjuerna som presenteras har ytterligare kunnat bidra till att fånga in komplexiteten i ämnet.

Morrow (2005) framhåller vikten av att underbygga resultaten med citat från deltagare, eftersom detta stärker tillförlitligheten i resultaten. Hon poängterar också vikten av att vara sparsam med det antal citat som presenteras, eftersom att det är analysen av hela gruppens utsagor som ska utgöra resultatet, inte utsagorna i sig. Detta har varit vägledande i den aktuella studien men undantag har gjorts när det har varit en stor spridning i materialet och författarna har velat visa exempel på mångfald bland perspektiven i den spridningen.

Att analysen har gjorts på semantisk nivå ger läsaren större möjligheter att själv ta ställning till vad resultatet berättar, jämfört med en analys av bakomliggande meningar i deltagarnas utsagor, vilket innebär att resultatet skulle presenteras i en ännu mer bearbetad form

och kan vara svårare att spåra tillbaka till originalutsagorna (Braun & Clarke, 2006).

Morrow (2005) menar att en presentation av författarnas förförståelse höjer läsarens möjligheter att själv avgöra studiens tillförlitlighet. Förförståelsen bestod i den aktuella studien bland annat av kunskaper i psykologisk teori och begreppsvärld. Det är omöjligt att veta vilka delar av en studie som har påverkats av författarnas förförståelse. En förförståelse bestående av psykologisk teori kan tänkas ha påverkat vad författarna fann intressant i intervjumaterialet, utifrån huruvida utsagorna gick i linje med de teoretiska förkunskaperna. Flera åtgärder har dock vidtagits för att begränsa sådan påverkan: kritisk diskussion om förförståelsen, lottning av de två intervjuer som fick utgöra grund för att välja teman, samt ett förhållningssätt som innebar att hela tiden fråga sig om utsagorna är relaterade till frågeställningen istället för om den är relaterad till viss teori. En annan åtgärd var att båda författarna var för sig lyssnade igenom de intervjuer som utgjorde grund för valda teman, för att därigenom utgöra kontroller för varandras resultat. Författarnas tolkningar överensstämde väl vid jämförelsen. Författarnas aktiva sökande efter spridning i materialet, enligt procedurer beskriva ovan, har ytterligare bidragit till att förminska förförståelsens påverkan på analysen. Att analysen skedde på semantisk nivå är ännu en faktor som författarna kan se borde kunna underlätta att låta deltagarnas utsagor styra analysen i stället för att den egna förförståelsen gör det.

Det går aldrig helt att skydda sig från förförståelsens påverkan - detta är inte heller meningen - men genom medvetenhet och smarta val kan dess påverkan minskas alternativt synliggöras. I det senare fallet blir det upp till läsaren att bedöma hur förförståelsen påverkar tillförlitligheten i resultaten.

Etiska ställningstaganden. Flera etiska överväganden har gjorts i den föreliggande studien. Som stöd för dessa har Vetenskapsrådets skrifter *God forskningssed* (2011) och *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2002) använts.

Alla deltagare har frivilligt ställt upp i studien. Innan intervjuerna påbörjades fick de information om studien uppläst för sig av intervjuaren. Informationen omfattade undersökningens syfte och en beskrivning av studien i stora drag, uppgifter om deltagarnas uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande, att deltagandet är frivilligt och att deltagarna har rätt att avbryta sin medverkan, information om att insamlade uppgifter inte

kommer att användas till något annat än till forskning, samt namn och institutionstillhörighet för projektansvarig så att denne kan kontaktas vid behov.

Anpassning efter deltagares önskemål, så som skedde i intervjusituationen, får stöd i regel tre i Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2002), som säger att deltagare själva ska kunna bestämma på vilka villkor de ska delta.

I intervjusituationen var maktförhållanden en viktig faktor att beakta. Författarna såg, förutom ovan nämnda möjligheter till självbestämmande för deltagarna, ett avslappnat intervjuklimat som en del i att minska maktskillnaderna i rummet. Den semistrukturerade intervjumetodiken underlättade ett fritt och öppet samtalsklimat. Dock är det i en dylik intervjusituation omöjligt att komma ifrån att intervjuaren ofta har mer makt och status än den intervjuade. Författarna har haft en medvetenhet om detta och har fört en diskussion kring maktförhållanden. Deltagarnas svar har diskuterats utifrån ett maktperspektiv; författarna har resonerat kring huruvida ojämna maktförhållanden kan ha bidragit till korta eller uteblivna svar i stället för att deltagarna riskera att säga något som av intervjuaren kan uppfattas som felaktigt, exempelvis vad gäller definitionen av empowerment-begreppet. Det är inte möjligt att besvara i hur stor utsträckning maktfaktorer kan ha påverkat svaren men en medvetenhet om att det kan vara så kan vara värdefull i sig själv.

Att delta i en intervju innebär vidare att man delar med sig av personliga erfarenheter, vilket kan upplevas som en riskfylld exponering. Projektdeltagarna tillhör en utsatt grupp i samhället. Som arbetssökande behöver man delge personlig information till instanser som kontrollerar exempelvis personliga levnadsvanor samt den ekonomiska situationen. Att ytterligare kräva personligt engagemang från personer i en redan utsatt situation är problematiskt. I enighet med vetenskapsrådets *God forskningssed* (2011) betonades frivilligheten och syftet med intervjuerna tydligt. Intervjuaren påpekade också att intervjun inte kan bli föremål för någon typ av kontroll av de enskilda individerna eller gruppen som helhet.

Författarna har följt konfidentialitetskravet (Vetenskapsrådet, 2002), som postulerar att deltagare i en studie skall ges största möjliga konfidentialitet samt att deras personuppgifter ska förvaras så att ingen obehörig kan ta del av dem. Både förvaring av, kommunikation och

korrespondens kring och presentation av erhållna data har skett utifrån principen att ingen deltagare ska kunna identifieras av utomstående. Eftersom det är svårt att veta vilken information som kan avslöja en viss persons identitet så har en omfattande avidentifiering skett. Insamlade data kommer inte att användas till något annat än i forskningssyfte, och därmed uppfylls nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

Författarna ser det inte som sannolikt att deltagande i den aktuella studien skulle skada dess respondenter. Det är omöjligt att veta helt säkert att en deltagare i en studie deltar frivilligt utan någon som helst påtryckningar och att en deltagare inte kommer att ta någon skada av deltagande i en studie. I denna studie har åtgärder vidtagits för att inom rimliga gränser beakta frivillighet och att ingen skadas. Författarna anser att den goda intentionen med och tänkbara goda konsekvenser av den föreliggande studien är betydligt större än eventuella risker. Samtliga deltagare blev informerade om hur de kunde kontakta den person som intervjuade dem, om starka känslor skulle väckas eller om de av annat skäl skulle vilja kontakta denne.

Att delta i empowerment-projektet är frivilligt för deltagare i den ordinarie verksamhet där projektet äger rum. Det finns trots frivilligheten en risk att personer i verksamheten känner sig uppmanade att delta i projektet, eftersom projektet i allmänhet betraktas som givande för deltagare. Huruvida deltagare upplever sig pressade att delta eller ej skulle kunna vara föremål för undersökning men denna studie har inte haft detta som fokus. Att deltagare i den verksamhet där projektet äger rum är tvungna att delta i någon verksamhet för att få ekonomiskt stöd innebär också begränsningar för autonomin hos de respondenter som har deltagit i den aktuella studien. Det är därför av största vikt att ovan nämnda åtgärder vad gäller frivillighet i studien har vidtagits.

Implikationer för framtida forskning

I den aktuella studien har empowerment undersökts utifrån definitioner, innebörder och erfarenheter hos deltagare i ett empowerment-projekt. Studien har således i likhet med Shields (1995), Bozzer (2000), Lopamudra & Singh (2012), Kermode et al. (2007) samt Kohan, Simbar & Taleghani (2012) använt kvalitativ metodik för att undersöka upplever, erfarenheter eller perceptioner av empowerment. Begreppet har i den aktuella studien undersökts i en verklig

kontext där det används. Det har framkommit att det bland deltagare i ett projekt med empowerment som syfte finns många sätt att förstå empowerment på. Ett alternativ till en sådan kontext-baserad undersökning har Tengland (2008) gjort då han utförde en konceptuell analys för att formulera en allmängiltig definition av begreppet. Ytterligare konceptuell analys skulle bättre kunna skilja empowerment från närliggande begrepp såsom självförverkligande och KASAM.

Om upplevelser av empowerment hos deltagare i ett projekt är det område som ämnas undersökas, så kunde det vara intressant att göra en variant på den aktuella studien genom att komplettera intervjuerna med observationer, samt att genomföra den tematiska analysen på en latent nivå (Braun & Clarke, 2006), för att ytterligare kunna placera deltagarnas utsagor i en kontext. Att välja ut endast ett eller några få teman och eventuellt ha subteman sorterade under dessa är något som kan vara användbart och som beskrivs av Braun och Clarke (2006). Det kan också vara intressant att analysera hur frekvent olika begrepp förekommer, vilket inte har gjorts i denna studie. Fokusgrupper är en annan möjlighet till att studera fenomenet kontextuellt; genom användande av en sådan metod kan inte bara utsagor studeras men också *hur det talas om* empowerment inom en grupp deltagare (Barbour, 2008). Man skulle också kunna analysera de skriftliga dokument som fortlöpande fylls i av projektdeltagarna, angående mål och delmål för projekttiden.

De tio teman som har framkommit som viktiga för deltagarna i empowerment-projektet i den här uppsatsen, skulle kunna ligga till grund för ett frågeformulär som kan användas för att kvantitativt utvärdera empowerment-projekt. Därmed skulle utvärderingen baseras på teman som har visat sig vara intressanta för deltagare i ett sådant projekt, och alltså ske i en empowerment-anda. Eftersom kontinuum har tagits fram för varje tema så skulle dessa kunna utgöra en skala varpå deltagare får skatta nivå av eget ansvarstagande, egenvärde eller att göra sin röst hörd, och så vidare.

Sammanfattningsvis har den aktuella studien utgjort en del i ett stort forskningsfält som inbegriper både olika betydelser hos och perspektiv på empowerment som begrepp, samt förståelse för, och därmed bättre förutsättningar för att studera, projekt som har empowerment som ledord.

Referenser

- Ambjörnsson, F. (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur.
- Anderson, L., Cummings, G., Olson, J., Smith, D. L., Wagner, J. I. J. & Warren, S. (2010). The relationship between structural empowerment and psychological empowerment for nurses: A systematic review. *Journal of Nursing Management*, 18(4), 448-462.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium* (1. uppl.) (Övers. M. Elfstadius). Stockholm: Natur och Kultur. (Originalarbete publicerat 1987).
- Askheim, O. P. (2007). Empowerment – olika infallsvinklar. I O. P. Askheim & B. Starrin (Red.), *Empowerment i teori och praktik* (ss.18-32). Malmö: Gleerups.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Basingstoke: W. H. Freeman.
- Barbour, R. (2008). *Introducing qualitative research: A student guide to the craft of doing qualitative research*. London: Sage.
- Baum, A., Fleming, R. & Reddy, D. M. (1986). Unemployment stress: Loss of control, reactance and learned helplessness. *Social Science & Medicine*, 22(5), 509-516.
- Bem, S. & de Jong, H. L. (2006). *Theoretical issues in psychology: An introduction* (2. uppl.). London: Sage.
- Bing, V. (2003). *Små, få och fattiga - om barn och folkhälsa*. Lund: Studentlitteratur.
- Bozzer, S. (2000). *Youth empowerment: A qualitative study*. Master's thesis, Faculty of Social Work, University of Manitoba.
- Braithwaite, R. L. (2000). Empowerment. I A. E. Kazdin (Red.), *Encyclopedia of Psychology*, (ss.193-194). New York, NY: Oxford University Press.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Campbell, C. R. & Martinko, M. J. (1998). An integrative attributional perspective of empowerment and learned helplessness: A multimodal field study. *Journal of Management*, 24(2), 173-200.
- Carlberg, A. (2006). *Ett bättre liv är möjligt: Om empowerment och social mobilisering*. Stockholm: Ordförbundet AB.

- Chabi, A. H., Koubi, F. & Ahmed, M. B. (2011). Thematic analysis and visualization of textual corpus. *International Journal of Computer Science & Engineering Survey*, 2(4), 15-31.
- Crocker, J. & Wolfe, C. T. (2001). Contingencies of self-worth. *Psychological Review*, 108(3), 593-623.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2008). Self determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49(3), 182-185.
- Erdogan, B., Sparrowe, R. T., Liden, R. C. & Dunegan, K. J. (2004). Implications of organizational exchanges for accountability theory. *Human Resource Management*, 14(1), 19-45.
- Eriksson-Zetterquist, U., Kalling, T. & Styhre, A. (2006). *Organisation och organisering*. Malmö: Liber.
- Foucault, M. (1987). *Övervakning och straff* (4. uppl.) (Övers. C. G. Liugman). Lund: Arkiv förlag. (Originalarbete publicerat 1975).
- Frankl, V. (1995). *Viljan till mening*. (2. uppl.) (Övers. C. Gripenberg). Stockholm: Natur och Kultur. (Originalarbete publicerat 1969).
- Freire, P. (1972). *Pedagogik för förtryckta*. (7. uppl.) (Övers. F. Rodhe, G. Rodhe & S. Rodhe). Stockholm: Gummessons. (Originalarbete publicerat 1970).
- Freire, P. (1975). *Utbildning för befrielse*. (Övers. F. Rodhe). Stockholm: Gummessons. (Originalarbete publicerat 1967).
- Freud, A. (1966). *The ego and the mechanisms of defense* (2. uppl.). New York, NY: International Universities Press Inc.
- Freud, S. (1986). *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt*. (Övers. O. Andersson). Stockholm: Natur och Kultur.
- Frink, D. D. & Klimoski R. J. (2004). Advancing accountability theory and practice: Introduction to the human resource management review special edition. *Human Resource Management Review*, 14(1), 1-17.
- Gemzöe, L. (2008). *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag.

- Hall, A. T. & Ferris, G. R. (2011). Accountability and extra-role behavior. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 23(2), 131-144.
- Hedegaard, J. (2005). *Empowerment - Vad inryms i begreppet? Från Freire till folkhälsa*. Magisteruppsats, Lunds universitet, Pedagogiska institutionen.
- Hydén, L. & Hydén, M. (1997). *Att studera berättelser - Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Ibrahim, S. A. E. A. (2011). Factors affecting assertiveness among student nurses. *Nurse Education Today*, 31(4), 356-360.
- Karlsson, G. (1993). *Psychological qualitative research from a phenomenological perspective*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Kermode, M., Herrman, H., Arole, R., White, J., Premkumar, R. & Patel, V. (2007). Empowerment of women and mental health promotion: A qualitative study in rural Maharashtra, India. *BMC Public Health*, 7(225).
- Kohan, S., Simbar, M. & Taleghani, F. (2012) Empowerment in family planning as viewed by Iranian women: a qualitative study. *Journal of Biosocial Science*, 44(2), 209-219.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lazarus, R. S. (1999). *Stress and emotion - A new synthesis*. London: Free Association Books.
- Lorr, M., More, W. W. & Mansueto, C. S. (1981). The structure of assertiveness: A confirmatory study. *Behavior Research and Therapy*, 19(2), 153-156.
- Maier, S., Peterson, C. & Seligman, M. (1993). *Learned helplessness - A theory for the age of personal control*. New York: Oxford University Press.
- Maslow, A. (1970). *Motivation and personality* (2. uppl.). New York, NY: Harper & Row Publishers Inc.
- McConkie-Rosell, A. & Sullivan, J. A. (1999). Genetic counseling – Stress, coping and the empowerment perspective. *Journal of Genetic Counseling*, 8(6), 345-357.
- McFadden, P. (2010). Challenging empowerment. *Development*, 53(2), 161-164.
- Morrow, S. L. (2005). Quality and trustworthiness in qualitative research in counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 250-260.

- Nationalencyklopedin (2012). Hämtat 4 november 2012 från <http://www.ne.se/empowerment>
- Norton, R. & Warnick, B. (1976). Assertiveness as a communication construct. *Human Communication Research*, 3(1), 62–66.
- Norwood-Evans, E. (1992). Liberation theology, empowerment theory and social work practice with the oppressed. *International Social Work*, 35(2), 135-147.
- The Oxford Dictionary of English. (2010). (3. uppl.). New York, NY: Oxford University Press. Hämtat 31 oktober 2012 från www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199571123.001.0001/m_en_gb0994639
- Pitts, D. W. (2005). Leadership, empowerment, and public organizations. *Review of Public Personnel Administration*, 25(1), 5-28.
- Polkinghorne, D. (2003). Generalization and qualitative research - Issues of external validity. I J. Lindén & P. Szybek (Red.), *Validation of Knowledge Claims in Human Science* (ss. 121-149). Lyon Limonest: l'Interdisciplinaire.
- Polkinghorne, D. E. (2005) Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 137-145.
- Ponterotto J. G. (2005) Qualitative research in counseling psychology: A primer on research paradigms and philosophy of science. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 126-136.
- Quinn Patton, M. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2. uppl.). Newbury Park, CA: Sage.
- Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/Exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15(2), 121-148.
- Rodhe, S. (1975). Förord. *Pedagogik för förtryckta* (7. uppl.) (Övers. F. Rodhe, G. Rodhe & S. Rodhe). Stockholm: Gumnessons. (Originalarbete publicerat 1970).
- Rønning, R. (2007). Brukarmedverkan och empowerment – gammalt vin i nya flaskor? I O. P. Askheim & B. Starrin (Red.), *Empowerment i teori och praktik* (ss. 33-47). Malmö: Gleerups.
- Sahu, L. & Singh, S. K. (2012). A qualitative study on role of self help group in women empowerment in rural Pondicherry, India. *National Journal of Community Medicine*, 3(3), 473-479.

- Seibert, S. E., Wang, G. & Courtright, S. H. (2011). Antecedents and consequences of psychological empowerment and team empowerment in organizations: A meta-analytic review. *Journal of Applied Psychology*, 96(5), 981-1003.
- SFS 2007:414. *Förordning om jobb- och utvecklingsgarantin*. Stockholm: Sveriges riksdag.
- Shields, L. E. (1995). Women's experiences of the meaning of empowerment. *Qualitative Health Research*, 5(1), 15-35.
- Sigler, K., Burnett, A. & Child, J. T. (2008). A regional analysis of assertiveness. *Journal of Intercultural Communication Research*, 37(2), 89-104.
- Skinner, B. F. (1971). *Beyond freedom and dignity*. Indianapolis, IN: Hackett Publishing Company.
- Solomon, B. M. (1976). *Black empowerment: Social work in oppressed communities*. Mishawaka, IN: Columbia University.
- Solomon, B. M. (1985). *In the company of educated women: A history of women and higher education in America*. Newhaven, CT: Yale University Press.
- Statens beredning för medicinsk utvärdering (2012). *Utvärdering av metoder i hälso- och sjukvården - En handbok*. Hämtad 20 november 2012 från http://www.sbu.se/upload/ebm/metodbok/SBUshandbok_Kapitel12.pdf
- Statistiska centralbyrån (2012) *Arbetskraftsundersökningarna*. Hämtat 12 november 2012 från http://www.scb.se/Pages/PressRelease___341972.aspx
- Syed, J. (2010). Reconstructing gender empowerment. *Women's Studies International Forum*, 33(3), 283-294.
- Tengland, P. A. (2008). Empowerment: A conceptual discussion. *Health Care Analysis*, 16(2), 77-96.
- Theorell, T. (2005). Att kunna utöva kontroll över sin egen situation - En förutsättning för hantering av upprepad och uttalad negativ stress. I R. Ekman & B. Arnetz (Red.), *Stress - Individen, samhället, organisationen, molekylerna* (s. 282-304). Stockholm: Liber.
- Track, K. M. & Schulenberg, S. E. (2009). Understanding empowerment, meaning, and perceived coercion in individuals with serious mental illness. *Journal of clinical psychology*, 65(10), 1137-1148.

- Trägårdh, L. (2000). *Empowerment och egenmakt*. Stockholm: Timbro.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet (november 2011). *God forskningssed* (Vetenskapsrådets rapportserie, 2011:1). Bromma: CM-gruppen AB.
- Wang, G. & Lee, P. D. (2009). Psychological empowerment and job satisfaction: An analysis of interactive effects. *Group & Organization Management*, 34(3), 271-296.
- World Health Organization (1998). *Health promotion glossary*. Genève: WHO.
- Zhang, X. & Bartol, K. (2010). Linking empowering leadership and employee creativity: The influence of psychological empowerment, intrinsic motivation, and creative process engagement. *Academy of Management Journal*, 53(1), 107-128.
- Zoglowek, H. (1999). Tematisk analyse: En framgångsmåte for å analysere kvalitative intervju. *Nordisk pedagogik*, 19(3), 156-167.

Information om psykologexamensuppsats

Syftet med studien är att undersöka upplevelser av empowerment i ett empowerment-projekt.

Studien innefattar intervjuer om ca en timme, då respondenten får delge sina upplevelser av att delta i ett empowerment-projekt. Som respondent accepterar du syftet med studien samt godkänner behandling av intervjumaterialet enligt nedan.

Deltagandet i studien är helt frivilligt. Som respondent kan du avbryta ditt deltagande när helst du vill, utan att lämna förklaring och du väljer själv om du vill svara på frågorna som ställs under intervjun.

Intervjuerna spelas in alternativt antecknas för hand. Intervjuaren har tystnadsplikt och materialet kommer att behandlas konfidentiellt. Citeringar från intervjuerna kommer att användas i den slutliga rapporten men avidentifiering sker så att citaten inte kommer kunna spåras tillbaka till respektive respondent. Det finns dock möjlighet att respondenter känner igen sina uttalanden. Efter att rapporten färdigställts raderas intervjumaterialet.

Examensuppsatsen kommer att handledas av docent och leg. psykolog Per Johnsson. Du är välkommen att höra av dig till mig eller min handledare om du har frågor eller kommentarer gällande studien.

Jag är tacksam för din medverkan och ser fram emot att ta del av din berättelse.

Genom att tacka ja till deltagande i studien medger jag att jag tagit del av nyss nämnda information och godkänner därmed behandlingen av intervjumaterialet.

Vänligen

Fredric Malmros

Psykologkandidat, institutionen för psykologi, Lunds Universitet

Intervjuguide

Inledning:

- Informerat samtycke - Presentation av studien samt syfte med intervjun
- Sysselsättningar inom verksamheten
 - *Vilka typer av sysselsättning sker i denna verksamhet?*
 - *Vilken/vilka sysselsättningar deltar du i?*
- Respondentens bakgrund
 - *Ålder?*
 - *Vad sysselsatte du dig med innan deltagande i projektet?*
 - *Hur hamnade du i projektet?*

Frågor om Empowerment:

Empowerment-begreppets betydelse för respondenten

- *Vad betyder empowerment för dig?*

Empowerment-utveckling inom projektet

- *Hur kan man främja empowerment-utveckling?*
- *Hur tycker du att man bör arbeta för att uppnå empowerment inom projektet?*
- *Upplever du att du är empowered/ har egenmakt?*

Främjande/hindrande faktorer för empowerment-utveckling

- *Vad anser du verkar för empowerment i denna verksamhet?*
- *Vilka problem/hinder för att skapa empowerment anser du finns i denna verksamhet?*

Respondentens mål med deltagande i projektet

- *Vad är ditt/dina mål med att delta i detta projekt?*

Framtidstro

- *Vad tror du att du kommer uppnå med att delta i projektet?*